

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociológie a andragogiky

Šikanovanie v školskom prostredí a jeho prevencia

**Bullying in the School Environment
and its Prevention**

Bakalárska diplomová práca

Lucia Vašová

Vedúci bakalárskej diplomovej práce: PhDr. Anna Kasanová, PhD.

Nitra 2010

Prehlasujem, že som túto prácu vypracovala samostatne a uviedla v nej všetku literatúru a ostatné zdroje, ktoré som použila.

.....
Lucia Vašová

V Nitre dňa 1.3.2010

Pod'akovanie

Ďakujem PhDr. Anna Kasanová, PhD. za jej odborné vedenie mojej bakalárskej práce, pomoc pri riešení problémov a konzultáciu.

Lucia Vašová

Anotácia

Predkladaná bakalárska práca rozoberá problematiku šikanovania v školskom prostredí a jeho prevenciu. Cieľom práce je zmapovať súčasnú problematiku šikanovania na základných školách v okrese Nové Zámky. Práca je štruktúrovaná do dvoch na seba navzájom nadväzujúcich častí.

Teoretická časť je rozdelená na päť kapitol. Prvá rozoberá základnú terminológiu v oblasti šikanovania. Druhá kapitola sa zaoberá poruchami správania v školskom prostredí. Tretia kapitola rozoberá šikanovanie na školách, jeho vznik, druhy, príčiny, aktérov a následky. Štvrtá je venovaná prevencii šikanovania a jeho vyšetrovaniu.

Druhú - prieskumnú časť práce - tvorí predovšetkým analýza a interpretácia výsledkov prieskumu realizovaného prostredníctvom dotazníka.

Kľúčové slová: Šikanovanie. Násilie. Prevencia. Pomoc. Základná škola.

Abstract

The present thesis discusses the issue of bullying in the school environment and its prevention. The aim of this work is to map the current issue of bullying in primary schools in the district of Nove Zamky. The work is structured in two interlinked parts following each other.

The theoretical part is divided into five chapters. The first discusses the basic terminology of bullying. The second chapter deals with behavioral problems at school. The third chapter discusses bullying in schools, its formation, types, causes, actors and effects. The fourth is devoted to preventing bullying and its investigation. Second, the survey part of work, is primarily an analysis and interpretation of survey gathered data through a questionnaire.

Key words: Bullying. Violence. Prevention. Help. Elementary School.

Obsah

Úvod	7
1 Základná terminológia	9
1.1 Vymedzenie pojmu šikanovanie	9
1.2 Agresivita a násilie u detí	10
1.2.1 Agresivita	11
1.2.2 Násilie na školách	12
2 Poruchy správania v školskom prostredí	15
3 Šikanovanie na školách	20
3.1 Vznik a druhy šikanovania	21
3.2 Príčiny a príznaky šikanovania	24
3.3 Aktéri šikanovania	25
3.3.1 Agresor	25
3.3.2 Obet'	27
3.4 Následky šikanovania	28
3.4.1 Následky u obetí počiatočných štádií šikanovania	29
3.4.2 Následky u obetí pokročilých štádií šikanovania	30
4 Vyšetrovanie a prevencia šikanovania.	31
4.1 Vyšetrovanie šikanovania	31
4.2 Taktika vyšetrovania	32
4.3 Prevencia šikanovania	33
4.4 Úloha učiteľa, rodiča a žiaka pri prevencii šikanovania	35
4.5 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine a na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov	37
5 Praktická časť	39
5.1 Cieľ prieskumu	39
5.2 Čiastkové ciele	39
5.3 Výskumné predpoklady	39
5.4 Metodika prieskumu	39
5.5 Technika zberu dát	39
5.6 Charakteristika výskumného súboru, lokalita a priebeh prieskumu	40
6 Výsledky prieskumu a ich interpretácia	41
6.1 Návratnosť dotazníkov	41
6.2 Vyhodnotenie jednotlivých otázok v dotazníku	42
7 Záver prieskumu a porovnanie s hypotézami	48
7.1 Návrhy a odporúčania pre prax	49
Záver	52

Úvod

Súčasná demokracia v spoločnosti stojí a upadá s rovnoprávnosťou vzťahov medzi jej členmi a skupinami. Pre termín, ktorý označujeme ako šikanovanie, je typická asymetria síl, v ktorej mocnejší zneužíva slabšieho, obmedzuje ho v jeho právach. V takomto slova zmysle je šikanovanie zákernou chorobou súčasnej demokratickej spoločnosti, ktorá napáda práve skupiny, kde sú vzťahy medzi členmi väčšinou rovnocenné a také by mali aj zostať.

O dnešných deťoch sa hovorí, že sú silne orientované iba na seba a svoje potreby a že sú stále agresívnejšie. Ako sa však menia podmienky súčasnej spoločnosti, napríklad stúpa rozvodovosť, menia sa aj ľudské vzťahy a deti majú menšiu možnosť získať stabilné sociálne skúsenosti. Pre mnohých z nich je ťažké nadväzovať pozitívne vzťahy s druhými ľuďmi, zapojiť sa do nejakej skupiny, rozumne riešiť konflikty. Tu sa objavuje aj problém šikanovania.

Šikanovanie sa do určitej miery vyskytuje všade - či už na pracoviskách, v rodinách, školách. Patrí medzi najzávažnejšie negatívne javy v dnešnej spoločnosti. Cieľom tejto bakalárskej práce je zmapovať súčasnú situáciu v oblasti šikanovania na základných školách v okrese Nové Zámky. Hlavný dôvod výberu témy mojej práce je jednoduchý. Chcela som hlbšie preniknúť do problematiky šikany, pretože sama mám deti a je možné, že v budúcnosti budem musieť čeliť tomuto problému aj ja. Myslím si, že ide o jav, ktorý si vyžaduje rozhodne viac pozornosti, ako sa mu dostáva. Šikanovanie je potrebné dôkladne zmapovať, dostať sa až k jeho koreňom, postaviť sa mu na odpor a snažiť sa ho čo najviac eliminovať. Ďalej by som sa chcela vedieť lepšie orientovať v možnostiach a spôsoboch boja s týmto problémom. Šikana je ako choroba, ktorá nemôže byť v žiadnej forme akceptovaná, je veľmi často niektorými školami podceňovaná a naopak, niektorými rodičmi je zase preceňovaná, pretože ju vidia za všetkým. Práve tu sa ukazuje, aká je informovanosť v tomto smere dôležitá.

Z týchto dôvodov som si ako prvý krok naštudovala odbornú literatúru spojenú s problémom šikanovania a javmi s ňou spojenými. Bakalársku prácu som rozdelila do dvoch častí, teoretickej a praktickej. Každá časť je ďalej rozdelená do menších tematicky spojených celkov, a to kapitol a podkapitol, aby bola celá práca sprehľadnená.

V teoretickej časti sú vysvetlené jednotlivé pojmy súvisiace so šikanovaním - vznik, druhy a príčiny šikanovania, oboznámenie sa s aktérmi šikany. Ďalej sa sústreďujem na prevenciu a vyšetovanie tohto javu.

Praktická časť sa opiera o prieskum, ktorý som realizovala na vybraných základných školách v okrese Nové Zámky. Pre prieskum som si zvolila štyri základné školy. Táto časť práce sa skladá z cieľa prieskumu, metodiky a výsledkov a odporúčaní pre prax.

1 Základná terminológia

1.1 Vymedzenie pojmu šikanovanie

Prvá kapitola je zameraná na vymedzenie a definovanie pojmu šikanovanie, budú v nej načrtnuté aj jeho formy.

Pojem šikanovanie pochádza z francúzskeho *chicane*, čo v preklade znamená zlomyselné obťažovanie, sužovanie, týranie, prenasledovanie.¹

Pöthe pod šikanovaním rozumie „široký okruh správania sa dieťaťa alebo detí, ktoré má za cieľ ohroziť, zastrašiť, ponížiť alebo nejakým iným spôsobom ohroziť iné dieťa alebo skupinu detí. Môžeme do neho zahrnúť aj slovné ponižovanie, nadávanie a kritizovanie, výsmech, hrubé žartovanie, vydieranie, obmedzovanie osobnej slobody, poškodzovanie odevu a iných osobných vecí, telesné napádanie.“²

Šikanovanie možno považovať za určitý prejav agresie a násillia, ktoré v súčasnosti vidíme všade okolo nás. Denne sme svedkami nejakého agresívneho správania, či už je to v autobusoch, obchodoch, na pracovisku, na futbalových zápasoch. Násillie vidíme pravidelne aj na obrazovkách a v dennej tlači. V poslednom období agresivita narastá aj u detí, čo dokazujú mnohé štatistiky násillných trestných činov u mladistvých. Ich počet sa stále zvyšuje dokonca aj na základných školách. Práve tu sa prejavuje nezvládnuteľná zlosť alebo strata súcitu, ktorých výsledkom je zlé správanie sa až agresivita.³

Šikanovanie má mnohé formy. Vo fyzickom slova zmysle môže znamenať napríklad strkanie, bitie, kopanie. Nemenej zničujúci vplyv majú na deti aj slovné urážky. Musia trpieť výsmech zo strany agresora, pozerat' sa, ako na nich druhí ukazujú prstom, adresujú im mnohé nemiestne žarty. S takýmto verbálnym ponižovaním nie je ľahké vyrovnať sa, o to ťažšie je s ním bojovať a ukončiť ho. Agresori totiž tieto svoje kúscky popierajú a tvrdia, že obeť si všetko iba vymyslela. Pri verbálnom šikanovaní neexistujú žiadne dôkazy, žiadne modriny ani poškodené predmety, preto sa toto šikanovanie nedá dokázať, ak nie sú páchatelia prichytení pri čine.⁴

¹ Zrov.: Řičan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 25

² Cit.: Pöthe, P.: *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 96

³ Zrov.: Gajdošová, E.: *Rozvíjení emoční inteligence žáku*. Praha: Portál, 2006, s. 209

⁴ Zrov.: Elliottová, M.: *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 83

Z dieťaťa sa agresívny človek nestane zo dňa na deň, ale stáva sa ním postupne. Môže sa to diať napríklad tak, že si pamätá určité spôsoby vlastného správania, ktoré vedú k úspechu. Ďalšie agresívne prejavy si tvorí podľa toho, čo vidí okolo seba hlavne v rodine, škole, škôlke a najmä v televízii. Tak dospieva k názorom a postojom, ktoré hodnotia jeho konanie.

Preto považujeme za dôležité v nasledujúcej kapitole objasniť z terminologického hľadiska pojmy agresivita a násilie u detí, ako aj násilie na školách.

1.2 Agresivita a násilie u detí

Aj keď sú pre väčšinu ľudí agresivita a násilie v detskom veku považované za prechodný jav, väčšina literatúry a štúdií smerujú k tomu, že veľa agresívnych a násilných detí bude prejavovať tieto známky aj v období adolescencie a dospelosti.

Agresivitu a násilie považujeme za spoločensky neprijateľné prejavy a zaraďujeme ich do sociálnej patológie, ktorú definujeme ako „súhrnný pojem na označenie chorých, nenormálnych, nežiaducich spoločenských javov.“⁵

Faktory podporujúce vznik agresivity a násilia u detí ⁶ :

➤ charakteristika dieťaťa: Násilie a agresivita sa najčastejšie vyskytujú u detí:

- chlapcov
- s včasnou a opakovanou traumatizáciou telesného alebo psychického charakteru
- so zníženou sociálnou kompetenciou
- so slabším školským prospechom, ktorý neskôr často vyúsťuje do záškoláctva
- so zníženým sebahodnotením
- s emočnou nezrelosťou
- s vysokou závislosťou na vrstovníkoch

➤ rodinné charakteristiky

V tejto časti práce by sme chceli poukázať na dôležitosť rodiny pre vývin dieťaťa. Prirodzeným spôsobom tvorí každý člen rodiny určitú úlohu a naplňuje potreby dieťaťa. V prvom období života je to najmä matka a otec, ktorí sú pre dieťa vzorom. A práve tu sa objavuje fakt, že ak dieťa dostane zlý príklad v rodine, napríklad ak otec bije matku, bude aj ono riešiť konflikty bitkou.

⁵ Cit.: Ondrejko, P.: *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000, s. 9

⁶ Zrov.: Říčan, P. a kol.: *Detská klinická psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 247

Agresívne a násilné deti často pochádzajú z rodín, v ktorých:

- sú slabé vnútorné vzťahy
 - vyskytuje sa tu dlhodobá citová frustrácia dieťaťa
 - pretrváva nedôsledný výchovný štýl rodičov – rodičia podceňujú prejavy agresie u detí
 - majú slabé náboženské zameranie rodiny
 - funguje nízka potreba vzdelávania sa v rodine
 - sú nestabilné podmienky, časté sťahovania sa, časté zmeny prostredia
 - je nízka ekonomická úroveň
 - sú vnútrogeneračne prenášané a pretrvávajúce vzorce kriminálneho správania sa
- mimorodinné prostredie – sem zahrňujeme rolu, ktorú hrajú vrstovníci a širšia komunita v okolí dieťaťa. Typické pre prostredie detí so sklonom k agresii a násiliu je, že :
- vo vrstovnickej skupine dieťaťa je oceňované porušovanie právnych noriem
 - škola nezabezpečuje dostatočný dohľad nad správaním dieťaťa
 - vrstovnícka skupina dieťaťa buď neprijme alebo ho vedie k antisociálnemu správaniu

1.2.1 Agresivita

Agresivita - je to niečo vrodené? Človeku vlastné? Možno je to nejaký impulz v nás, ktorý sa musí vybiť alebo sa človek stáva agresívnym počas svojho života ako následok nesprávnej výchovy? Túto otázku si kladie mnoho ľudí. Rodičia, učitelia a vychovávatelia sa každodenne stretávajú s väčšími či menšími prejavmi agresie u detí a preto tomuto javu treba venovať dostatočnú pozornosť.

Latinské slovo „aggređi“, ktoré je základom slova agresia, má viacero významov. Uvedieme asi ten najvýstižnejší, a to je útok alebo nábeh na rečníka.⁷

„Agresiou označujeme najčastejšie útočné správanie, ktoré obyčajne nastupuje ako reakcia na skutočné alebo iba zdanlivé ohrozenie vlastnej moci, najčastejšie ako prejav hnevu.“⁸

⁷ Zrov.: Ondrejkovič, P. a kol.: *Sociálna patológia*, Bratislava: Veda, 2000, s. 68

⁸ Cit.: Ondrejkovič, P. a kol.: *Sociálna patológia*, Bratislava: Veda, 2000, s. 69

Říčan popisuje agresivitu ako⁹:

- verbálne alebo neverbálne vyjadrované búrlivé reakcie zlosti a hnevu, ktoré sú bežnou reakciou dieťaťa na banálne frustrácie a majú tendenciu sa stupňovať
- správanie dieťaťa je v rozpore s uspokojovaním jeho potrieb, porušuje morálne a sociálne normy
- tieto reakcie väčšinou dieťa nezvláda pomocou bežných kontrolných mechanizmov
- len ťažko hľadá náhradu v kompromisoch
- agresívne prejavy sa postupne stávajú dominantou jeho vystupovania
- osoby starajúce sa o dieťa majú pocit výchovnej bezmocnosti pri určovaní hraníc jeho správania

Rozlišujeme tri základné typy agresie¹⁰:

- reaktívna agresia (afektívna)
- tyranizovanie (bulling)
- inštrumentálna agresia

1.2.2 Násilie na školách

V súvislosti s agresivitou musíme tiež spomenúť a vysvetliť pojem násilie. Ide o označenie jednorazového fyzického aktu alebo tiež postupu, pri ktorom človek spôsobí inému ujmu. Iné charakteristiky hovoria tiež o akýchkoľvek prejavoch, vrátane zanedbávania, ktoré ovplyvňujú život jednotlivca alebo nejako inak poškodzujú jeho osobnosť. Násilie môže predstavovať dynamický proces. Vie narastať alebo naopak poklesnúť v spoločnosti, spôsobovať utrpenie, bolesť, úľavu, pocity vyslobodenia, môže vyvolávať odpor, ale i rezignáciu. Je rozsah ľudskej existencie, ktorý vždy vyvolá nejakú reakciu. O čo ide teda v skutočnosti? Mnoho autorov sa pri definíciách rozchádza, pretože viacerí vychádzajú z jeho príčin, a preto redukujú sociológiu násilia na sociológiu jeho príčin. Kľúčom k pojmu násilie je teda výskum a poznanie jeho jednotlivých foriem.¹¹

⁹ Zrov.: Říčan, P. a Krejčířová, D.: *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada, 2006, s. 245

¹⁰ Zrov.: Lovaš, L. a kol.: *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie*, Bratislava: Veda, 1996, s. 44

¹¹ Zrov.: Ondrejko, P. a kol.: *Sociálna patológia*, Bratislava: Veda, 2000, s. 72 - 74

Rozlišujeme dva typy násilia¹²:

- fyzické: ktorého základným charakteristickým znakom je úmysel, je následkom istého druhu ľudského konania, ktoré je zámerné
- psychické: zastrášovanie, vyhrážanie, vydieranie, ponižovanie, opovrhovanie, znižovanie dôstojnosti

Jedným zo zdrojov agresívneho správania žiakov v školách je aj citová deprivácia, teda stav, kedy majú deti neuspokojené potreby lásky, bezpečia, ochrany a podpory. Toto u nich vyvoláva tendenciu k náhradnému uspokojovaniu potrieb. Ďalej ako zdroj násilia u detí môžeme spomenúť napätie, strach a úzkosť. Deti, ktoré žijú v takomto prostredí, sa často správajú veľmi agresívne. Bijú a útočia na takých spolužiakov, ktorí im takéto správanie voči sebe dovoľia. Nevedia nadviazať pevné priateľské vzťahy. V neposlednom rade ide aj o temperament žiaka, ktorý sa neadekvátne uvoľňuje pri snahe presadiť okamžité ciele. Ako príklad môžeme spomenúť dieťa, ktoré si nevybije svoju energiu cez prestávku, bude na hodine nepokojné, rušivé, často aj násilnícke.¹³

Veľkému násiliu predchádza vždy malé. Tu vystupuje otázka, dôsledkom čoho je tento jav, či a ako mu možno predchádzať. Opatrenia by mali mať dlhodobý i preventívny charakter. Za príčiny vzniku násilia nemožno jednoznačne viniť výchovno-vzdelávaciu sústavu, tá nesie najmenší podiel. Agresívne správanie a jeho prejavy sú dôsledkom mnohých faktorov. Z nich významnú časť tvorí rodina a jej sociálno-ekonomická situácia, osvojenie si spoločenských hodnôt, noriem, rol a vzorcov správania sa. Dieťa môže byť jeho svedkom už vo vlastnej rodine, mnohokrát i jeho objektom.

Ondrejkovič uvádza nasledovné formy násilia¹⁴:

- Násilie ako odpoveď na násilie. Subjektívne býva zdôvodňované definovaním seba ako obeti. Mnohí mladí ľudia sa nechcú „nečinne“ prizerať na násilie, držia sa zásady „oko za oko, zub za zub“.
- Násilie ako „Ultima ratio“- posledný prostriedok. Subjektívne zdôvodnenie pochádza zo skúsenosti, že iba takto je možné presadiť vlastné ciele a upozorniť

¹² tamtiež, s. 74

¹³ Zrov.: Gajdošová, E.: *Rozvíjení emoční inteligence žáku*. Praha: Portál, 2006, s. 211 - 212

¹⁴ Zrov.: Ondrejkovič, P. a kol.: *Sociálna patológia*, Bratislava: Veda, 2000, s. 108 - 109

na vlastné problémy, prípadne upozorniť na seba vôbec a prinútiť interakčných partnerov k tomu, aby bola takto konajúca osoba „braná vážne“.

- Násilie ako faktor poriadku. Tu dominuje subjektívne presvedčenie, že konflikty, či už medzi spolužiakmi alebo i medzi žiakmi a dospelými, možno riešiť prostredníctvom násilia, ktoré jediné môže znova nastoliť skutočný poriadok a disciplínu.
- Násilie ako normálny vzorec správania. Subjektívne býva zdôvodňované dojmom, resp. vnímaním ako každodenného javu. Práve v tejto oblasti zohrávajú rozhodujúcu úlohu vzory a pozitívne hodnotové orientácie. Úloha masovokomunikačných prostriedkov ako „siedmej veľmoci“ je práve tu nezastupiteľná, hoci v súčasnosti sme svedkami skôr negatívneho vplyvu masmédií.
- Násilie ako riešenie problémových situácií. Subjektívne môže byť násilie zdôvodňované tým, že násilníci medzi mládežou sa premietajú do pozície nebojácnej avantgardy v protiklade k dospelým, ktorých už „život naučil“ prispôsobovať sa, uzatvárať kompromisy okolím i so sebou.
- Násilie ako výraz protestu, prípadne nesúhlasu s vlastným neúspechom v škole, osudom, za ktorý si zodpovedá každý sám a ktorý je spojený s pocitom bezmocnosti, prípadne ako dodávanie si sebavedomia.
- Násilie ako hranie roly „čierneho Petra“- premietnutím, prípadne prenesením zavinenia za vlastné ťažkosti a chyby na iných, ktorí sa stanú objektom posmechu, násilia, prípadne ako obetné baránky za tých, na ktorých si násilník netrúfa.

2 Poruchy správania v školskom prostredí

V našich školách sa v poslednom období stále viac a viac vyskytujú situácie a problémy, ktoré treba riešiť a odstraňovať alebo zmierňovať ich účinok. Ide napríklad o problémy delikvencie a kriminality žiakov, závislosti na drogách, záškoláctvo, agresivita, šikanovanie a týranie, samovražedné pokusy žiakov. Aby sa mohli tieto poruchy adekvátne riešiť, je potrebné, aby sa všetci zainteresovaní oboznámili s poruchami a problémami správania, poznali, aké poruchy sa môžu vyskytovať v škole, ktoré faktory sa podieľajú na ich vzniku, aké prejavy sú pre ne charakteristické, ako ich možno odstraňovať a riešiť, čo je potrebné urobiť v prípade násillia, agresivity a šikany.

Faktory, ktoré sa podieľajú na vzniku problémov v správaní dieťaťa, rozdeľuje Gajdošová do troch skupín¹⁵:

- exogénne – strata jedného z rodičov, rozvod, alkoholizmus, kriminalita v rodine, sťahovanie sa, nevhodní kamaráti, narušené vzťahy v triede
- endogénne – somatické poruchy
- kombinované

Rodičia si často ani neuvedomujú svoj nedostatočný vplyv na výchovu detí, nemajú na ne pri súčasnom životnom štýle čas alebo ich zanedbávajú. Takto veľmi ľahko vznikne priestor pre pôsobenie iných často nevhodných vplyvov čo osôb. Najbežnejšie sú v tejto súvislosti nevhodní kamaráti, ale aj organizované partie.

Poruchy správania sa rozdeľujú do štyroch hlavných kategórií:¹⁶

- poruchy kontaktu
- poruchy osobnosti
- nezrelosť
- sociálna delikvencia

„Treba však pripomenúť, že pod obrazom porúch správania sa, záškoláctva krádeží, agresivity a nepokoja sa môže skrývať nerozpoznaný syndróm týraného dieťaťa¹⁷“

¹⁵ Zrov.: Gajdošová, E.: *Rozvíjení emoční inteligence žaku*, Praha: Portál, 2006, s. 193 - 194

¹⁶ Zrov.: Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 68

¹⁷ Zrov.: Šebek (1991) in Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 68

Medzi najčastejšie poruchy správania sa v školskom prostredí zaraďujeme¹⁸:

❖ **Dieťa nadmerne pútajúce pozornosť okolia**

Deti nevedia dobre odhadnúť, aké sú najvhodnejšie spôsoby správania, preto na seba často pútajú pozornosť aj neprimeraným spôsobom. Môže tu nastať zhoršenie ich včlenenia sa do kolektívu a po čase sa nevhodné a neprimerané správanie upevňuje a konzervuje. V tejto súvislosti sa hovorí o hyperaktívnych deťoch, ktoré pútajú pozornosť v dôsledku psychickej deprivácie. Ide predovšetkým o deti z ústavov, ale aj z rodín, kde majú rodičia odmietavý postoj voči dieťaťu alebo nie sú schopní intímnejšieho vzťahu voči dieťaťu.

❖ **Hostilita a agresivita**

Vyvolávačom nenávisti u detí sú často porušené citové väzby voči blízkym ľuďom. Dieťa má pocity nešťastia a opustenosti.

Ako najčastejšie príčiny hostility a agresivity sa považujú¹⁹:

- frustrujúce činitele
- neistota
- obrana proti pocitu menejcennosti
- nadmerná osobná energia
- naučené chybné reakcie

Hostilita a agresivita sa môžu najčastejšie vyskytnúť u detí nestabilných, s organickým poškodením CNS, mentálne retardovaných, s telesným defektom.

❖ **Klamstvo**

Fischer rozoznáva tri druhy detského klamstva²⁰:

- konfabulácia: je považovaná za normálny jav, kedy si dieťa zamieňa spomienkové predstavy s inými fantazijnými predstavami
- pravá lož: vždy smeruje k nejakému cieľu

¹⁸Zrov.: Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 67 - 73

¹⁹ tamtiež, s. 69 - 70

²⁰ In: Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 70 - 71

- pseudologia phantastica: výskyt vždy v puberte u hysterických pováh a psychotonikov

❖ **Túlavosť, úteky z domova, záškoláctvo**

Túlavosť sa vyvíja postupne dlhší čas - najprv ide o oneskorené príchody domov až po situáciu, kedy dieťa ostáva mimo domova cez noc i dlhšie. V rámci opúšťania domova musíme diferencovať potulovanie sa a túlanie. Medzi týmito dvoma pojmi však neexistujú konkrétne diferencie.

Potulky však môžeme popisovať napríklad ako protestnú formu reakcie na ťaživú situáciu v rodine. Potulky a túlavosť sa najčastejšie vyskytujú u detí plachých a uzavretých, nezdržanlivých, u morálne necitlivých detí ktoré nepriľnú k nijakej osobe ani miestu, ďalej sú to deti s erotickým vzťahom k inej dospelšej osobe, ktorá ich zneužíva.

Príčin útekov z domova môže byť veľmi veľa, medzi najčastejšie sa považujú²¹:

- útek ako reakcia na neriešiteľnú situáciu v rodine
- vyhnutie sa očakávanému trestu
- túžba dieťaťa po vzrušení a dobrodružstve
- sklamané lásky
- problémy doma a v škole

Príčinou záškoláctva môže byť obyčajne riešenie konfliktných situácií v škole, nesplnenie úlohy, zaostávanie v učení, zlé začlenenie v kolektíve, laxný postoj rodičov k školskej dochádzke zľahčujúci jej význam. Niekedy môže byť príčinou záškoláctva aj dlhodobejšia rekonvalescencia po chorobe.²²

Kyriacou rozlišuje päť typov záškoláctva²³:

- pravé záškoláctvo: žiak sa v škole neukazuje, ale rodičia si myslia, že do školy chodí
- záškoláctvo s vedomím rodičov: žiak do školy nechodí, rodičia sú o tom informovaní a vedia, že k tomu nemá žiaden oprávnený dôvod. Napríklad žiak strávil deň tým, že pomáhal rodičom alebo sa staral o niekoho chorého.

²¹ tamtiež s. 72

²²Zrov.: Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 75

²³Zrov.: Kyriacou, Ch.: *Řešení výchovných problému ve škole*, Praha: Portál, 2005, s. 45

- záškoláctvo s klamaním rodičov: žiaci presvedčia rodičov, že sa cítia zle, aj keď im v skutočnosti nič nie je. Rodič ospravedlní dieťa zo zdravotných dôvodov. Túto kategóriu je ťažké odlíšiť od záškoláctva s vedomím rodičov.
- úteky zo školy: žiak chodí do školy, nechá si zapísať prítomnosť, ale po hodine odíde. Niekedy ostáva v budove školy, inokedy na krátky čas odíde.
- odmietanie školy: ide tu o žiakov, u ktorých predstava školskej dochádzky vyvolá psychické problémy. Patria sem poruchy prameniace z problémov v škole, napríklad z pocitu, že učenie je veľmi ťažké, strach, že žiak bude šikanovaný, školské fóbie alebo depresie.

❖ Disocálne prejavy a delikvencia

Viacerí autori rozlišujú dva rozdielne pojmy – disocálne správanie (klamstvo, bitky, výtržníctvo, krádeže) a delikvenciu. Hranicu medzi týmito dvoma pojmami tvorí 15. rok života, po dovŕšení ktorého je páchatel' trestne zodpovedný. Na vzniku delikvencie sa vo veľkej miere podieľa forma trávenia voľného času, v skupinách či partiách. Vplyv partie je tým väčší, čím je menšia autorita rodičov. Ak dieťa vyrastá v dysfunkčnej rodine, môže dôjsť k napodobňovaniu tohto správania sa.²⁴

Krádeže mládeže rozdeľuje Fischer do niekoľkých skupín²⁵:

- ojedinelé krádeže s cieľom a túžbou niečo vlastniť
- krádeže vyvolané zlým príkladom
- krádeže z hladu
- nepriaznivá pozícia v kolektíve
- motív vlastniť a používať ukradnutý predmet
- návykové krádeže u detí z rodín s nízkym morálnym štandardom
- osobnostné črty: nezdržanlivosť, impulzívnosť, nutkavé správanie

❖ Včasná sexualita

Predstavuje osobitný druh porúch správania sa. Ako príčiny včasnej sexuality sa považujú typické konfliktné rodinné pomery, nález delikvencie a alkoholizmu v rodine,

²⁴Zrov.: Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 76

²⁵Fischer in Turček, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003, s. 82

minimálny záujem rodičov o deti. Rodiny týchto detí im teda neposkytli možnosť osvojiť si adekvátnu sociálnu rolu a začlenenie sa do spoločnosti.²⁶

Záverom tejto kapitoly je konštatovanie, že asociálne prejavy správania u detí nemožno brať na ľahkú váhu, pretože ich rozvinutie by mohlo mať vážnejšie dôsledky pre budúce správanie a konanie detí.

²⁶ tamtiež s. 86

3 Šikanovanie na školách

V tejto kapitole už prechádzame k šikanovaniu na školách a budeme ho rozoberať konkrétnejšie, oboznámime sa s jeho vznikom, spomenieme druhy šikany a najčastejšie príčiny a príznaky. Ďalej uvedieme základné informácie o aktéroch a následkoch.

Šikanovaním v prostredí školy rozumieme „také správanie, keď jedno dieťa alebo skupina detí hovorí inému dieťaťu nepekne a nepríjemné veci, bije ho a kope, vyhráža sa mu, zamyká ho do miestnosti a pod.“²⁷

Pre presnosť treba uviesť, že šikanovaním neoznačujeme jednorazové, respektíve obyčajné bitky, hádky či iné konflikty fyzicky rovnocenných partnerov. Pojem šikana zaviedol pražský psychiater J. Příhoda, ktorý ako prvý pred rokom 1989 verejne hovoril o šikanovaní. Mnohí o tomto probléme vtedy vedeli, ale mlčali, pretože šikanovanie na školách bolo tabu.²⁸

Z hľadiska trestného zákona môže šikanovanie žiakov napĺňať skutkovú podstatu trestných činov. Trestný zákon definuje trestný čin ako prečin a zločin. Môže ísť najmä o trestný čin ohovárania, nebezpečného vyhrážania, ublíženia na zdraví, obmedzovania osobnej slobody, nátlaku, vydierania, lúpeže, hrubého nátlaku, krádeže alebo poškodzovania cudzej veci, neoprávneného užívania cudzej veci.²⁹

Z hľadiska priestupkového zákona môže šikanovanie žiakov napĺňať skutkovú podstatu priestupkov. Môže ísť predovšetkým o priestupky proti občianskemu spolunažívaniu a priestupky proti majetku.³⁰

„Zásadne hovoríme o šikanovaní vtedy, keď je obeť z nejakého dôvodu bezbranná – buď pre fyzickú slabosť či bezbrannosť alebo pre svoju izolovanosť v kolektíve, pre svoje psychické zvláštnosti. Niekedy je ťažké odlíšiť šikanovanie od podobných javov, napríklad od terorizovania celej triedy bitkárskou bandou, od vymáhania peňazí, od rasového násilia...“³¹ Pedagógovia sa dozvedajú o šikanovaní väčšinou iba vtedy, keď sa samovoľne „prevalí“ nejaký extrémny prípad - väčšinou si myslia, že šikanovanie na ich škole nie je problémom.

²⁷ Cit.: Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 26

²⁸ Zrov.: Gajdošová, E.: *Rozvíjení emoční inteligence žáku*. Praha: Portál, 2006, s. 216

²⁹ Zákon č.300/2005 Zb. Trestný zákon. Metodické usmernenie č.7/2006-R

³⁰ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

³¹ Cit.: Říčan, P. in Gajdošová, E.: *Rozvíjení emoční inteligence žáku*. Praha: Portál, 2006, s. 2

Kolář uvádí některé chybné kroky, kterých sa dopúšťajú učitelia pri riešení šikany³²:

- Často sú vyšetrované obeť a agresori spoločne.
- Berú sa vážne falošní svedkovia, ktorým tak rozkázal „šéf“ agresorov.
- Pri vyšetrovaní sa neberie do úvahy dostatočný zreteľ na traumu obeť.
- Bezprostredne sa preberá výpoveď týraného žiaka s výpoveďou agresora. To môže viesť k mylným záverom, kedy je obeť označená za agresora a agresor za obeť.
- Nezriedka sa stane, že sa obeť dá preradiť do inej školy alebo triedy a šikanovanie na danej škole pokračuje ďalej.

Útoky v šikanovaní môžu byť³³:

- fyzické (bitky, štvachance)
- slovné (nadávky, zosmiešňovanie)
- nepriame (vylúčenie zo spoločnosti, z kolektívu)

Obeť môže byť šikanovaná z rôznych dôvodov. Žiak šikanuje buď sám alebo spolu so spolužiakmi. Obyčajne má kontrolu nad svojou obeťou, ovláda ju. Ak chceme šikanu skutočne pochopiť, musíme rozlišovať jednorazové prejavy hrubého a agresívneho správania od dlhodobého a opakovaného týrania, ktoré je podstatou a jadrom šikany.

3.1 Vznik a druhy šikanovania

Šikanovanie sa môže objaviť všade. Treba vedieť rozlíšiť, čo stojí za jeho vznikom a aké môže mať druhy. Tomuto sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

Za **vznikom** šikanovania sa môže skrývať veľmi veľa príčin. Treba však poznamenať, že k šikanovaniu v akejkoľvek podobe dochádza preto, že má jeho pôvodca nejaký nevyriešený problém. Tento človek potrebuje nejakú obeť alebo aj viac obetí a vždy si nájde vhodnú zámienku, aby jej ubližoval. Až na niektoré výnimky možno povedať, že má obeť iba určitú smolu a ocitla sa v nesprávnom čase na nesprávnom mieste.³⁴

³² Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 21

³³ Zrov.: Kyriacou, Ch.: *Řešení výchovných problému ve škole*, Praha: Portál, 2005, s. 26

³⁴ Zrov.: Elliotová, M.: *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 84

Kolář³⁵ opisuje vznik šikanovania ako chorobu, ktorá sa vyvíja v piatich „štádiách onemocnenia“ :

- Prvé štádium : vznik ostrakizmu – zárodočnej podoby šikanovania:

Šikanovanie sa môže vyskytnúť v každej skupine. Podmienky pre vznik šikanovania môžu byť celkom obyčajné a nenápadné. Iniciátori šikanovania sú v tomto prípade obyčajní chlapci a dievčatá. V tejto fáze ide o mierne, zväčša psychické formy násillia, kedy sa okrajový člen skupiny necíti dobre. Ostatní ho viac či menej odmietajú. Takáto situácia sa považuje za zárodočnú formu a obsahuje riziko ďalšieho negatívneho vývoja.

- Druhé štádium: fyzická agresivita a pritvrdzovanie manipulácie

Prvá fáza– ostrakizmus môže prerásť do ďalšej fázy. Dôvodov na tento prechod je veľa, napríklad v skupine prítomné napätie počas náročných situácií, vtedy začnú obeť slúžiť ako jeho ventil.

Druhá fáza – keď vodca skupiny začne používať násillie ako zábavu na úkor obeť.

Ďalší vývoj závisí od súdržnosti skupiny a od postoja žiakov k šikanovaniu. Ak existuje súdržnosť a kamarátske vzťahy a žiaci majú negatívny postoj k ubližovaniu slabším, pokusy o šikanovanie neuspjú. Ako náhle je však odolnosť skupiny voči násilliu oslabená, sú pokusy o šikanovanie trpené. Pri súhre viacerých okolností môže šikana rásť do pokročilých štádií skupinovej delikvencie.

- Tretie štádium: kľúčový moment – vytvorenie jadra

Skupina šikanujúcich sa začne utvrdzovať a upevňovať, začínajú spolu spolupracovať a systematicky šikanovať svoju obeť. V tomto štádiu sa rozhoduje, či sa počiatkové štádium dostane do pokročilého štádia. Ako náhle sa nevytvorí silná podskupina ktorá bude aspoň rovnocenným parterom „skupiny tyranov“, ťaženie agresorov môže pokračovať. Môže vzniknúť rovnováha medzi dvomi najsilnejšími podskupinami a šikanovanie sa načas zastaví.

- Štvrté štádium: väčšina prijíma normy agresorov

V prípade, ak v skupine nie je silná pozitívna podskupina, činnosť agresorov môže pokračovať. Normy a pravidlá agresorov sú väčšinou primané a stávajú sa nepísaným zákonom a sú postavené nad všetky ostaté aj nad pravidlá pedagógov.

³⁵ Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 35 - 40

➤ Piate štádium: dokonalá šikana

Normy a pravidlá agresorov sú prijaté všetkými členmi, sú rešpektované a dochádza k štádiu vykorisťovania. Kolář rozdeľuje žiakov na otrokov a otrokárov. Otrokári využívajú na otrokoch všetko, čo sa využiť dá. Od materiálnych hodnôt (peniaze a osobné veci) po ich telo, city, rozumové schopnosti. V tomto štádiu zlyhal nielen triedny učiteľ, ale aj celý pedagogický zbor.

Druhy šikanovania

Elliottová³⁶ uvádza, že keď sa snažíme pochopiť, prečo deti šikanujú, treba rozlišovať medzi tými, ktorí chcú niekoho potrápiť krátkodobo, aby si tak ventilovali svoje napätie a chronickými šikanovateľmi, ktorých správanie je narušené po všetkých stránkach.

V tomto smere Elliottová rozlišuje³⁷:

➤ Krátkodobé šikanovanie

Rozvod rodičov, nový prírastok do rodiny, úmrtie príbuzného, priateľa alebo obľúbeného zvieratka, nuda, frustrácia, zneužívanie niektorého druhu, ktorému je dieťa vystavené – to všetko sú zložité situácie, ktoré môžu dieťa priviesť až k snahe o odreagovanie sa od neprijemnej reality práve tým, že bude šikanovať. Problém obyčajne netrvá dlho. Šikanovania sa môže dopustiť i dieťa, ktoré si samo muselo predtým vytrpieť nejaké zlomyseľnosti, a takto sa môže pokúšať o odplatu.

➤ Dlhotrvalé šikanovanie

Prečo sa z detí stávajú chronickí trýznitelia? Niekedy ide o rozmazané deti, ktoré sú egocentricky presvedčené, že musia od svojho okolia získať všetko, čo si zaumienia a že nikto iný - okrem nich samotných - nemá prakticky žiadne práva. Iné deti nesú následky nesprávnej výchovy. Spoločná pre nich však je potreba vyniknúť nad ostatnými, vlastne len nad objektmi ponižovania, aby sa potom sami mohli cítiť lepšie a dôležitejšie. Deti vychovávané v láskavom prostredí v sebe necítia potrebu ponižovať ostatných, ale deti, ktoré nie sú správne vychovávané, sa nedokážu vyrovnáť s prejavmi jemnosti ani s chybami, v ktorých hneď vidia známky slabosti, a teda aj určitú hrozbu, lebo odhaľovanie slabosti alebo zraniteľnosti je niečím, čo sa u nich v rodinách nikdy

³⁶ Zrov.: Elliottová, M.: *Jak ochrániť své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 84

³⁷ Zrov.: Elliottová, M.: *Jak ochrániť své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 85 - 89

netolerovalo. Smutnou skutočnosťou zostáva, že niektoré sú trestané za to, čo úplne bežne robia aj iné deti, napríklad rozlejú nejaký nápoj, majú hlad v nesprávnu dobu, rozplačú sa, keď ich niekto udrie. Dieťa si časom uvedomí, že musí svoje city starostlivo ukývať a že slabosť alebo mylnosť sú niečím neprijateľným. Preto začne zraniteľnosť v akejkoľvek podobe nenávidieť, pretože táto vlastnosť je spojená s bolesťou. Stretne sa takéto dieťa so slabosťou u iného, zaútočí.

Dan Olweus³⁸ uvádza, že v pozadí za týmito šikanujúcimi deťmi sa skrývajú štyri hlavné faktory:

1. Rodičia poskytli týmto deťom žalosťne málo lásky a namiesto toho k nim zaujímali negatívne postoje.
2. Rodičia im tolerovali agresívne správanie a v tomto zmysle im ani nestanovili žiadne pevné hranice.
3. Deti museli od rodičov znášať fyzické tresty, prípadne prudké výbuchy emócií.
4. „Horkokrvný“ temperament dieťaťa – i keď tomuto faktoru sa prisudzuje menšia dôležitosť než trom ostatným.

3.2 Príčiny a príznaky šikanovania

Príčinám a príznakom šikanovania by sme mohli venovať veľmi veľa priestoru, my však prezentujeme tie najčastejšie uvádzané.

Príčiny šikanovania³⁹:

- upútanie pozornosti
- zabíjanie nudy a túžba po stále silnejších zážitkoch
- zvedavosť
- žiarlivosť
- motív prevencie
- motív vykonať niečo veľké

³⁸ In Elliottová, M.: *Jak ochrániť své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 88

³⁹ Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 85 - 86

Príznaky šikanovania:

Existujú určité príznaky, ktoré rodičom môžu napovedať, že niečo s dieťaťom nie je v poriadku. Obete šikanovania často môžu⁴⁰:

- Báť sa chodiť do školy alebo zo školy.
- Prejavovať neochotu chodiť do školy vôbec.
- Vyžadovať, aby rodič po dieťa chodil do školy napríklad autom.
- Na ceste do školy meniť trasu.
- Zhoršiť sa v prospechu v škole.
- Pravidelne chodiť domov s poškodeným odevom alebo knihami.
- Chodiť domov hladné, pretože im šikanujúci zobrali peniaze na obed alebo desiatu.
- Prejavovať nezúčastnenosť.
- Pokúsiť sa o samovraždu alebo ňou hroziť.
- Kričať zo spánku, trpieť nočnými morami.
- Mať na tele nevysvetliteľné modriny, škrabance či iné poranenia.
- Neustále „strácať“ peniaze alebo osobné veci.
- Zčať kraďnúť peniaze alebo požadovať zvýšenie vreckového.
- Odmietat' zverit' sa s tým, čo ich trápi.
- Zčať šikanovat' súrodencov alebo iné deti.
- Prejavovat' neopodstatnenú zlosť voči rodičom.
- Uvádzat' neopodstatnené vysvetlenia akéhokoľvek z vyššie uvedeného správania sa.

3.3 Aktéri šikanovania

Aktérmi šikanovania sú agresor alebo útočník (môže byť jeden alebo partia) a obeť alebo obeť.

3.3.1 Agresor

Typickým rysom agresora je snaha dominovať a ovládať svoje okolie. Deti, ktoré šikanujú, sú telesne zdatné a uznávajú otvorene pozitívny vzťah k prejavom agresie. Otvorené násilie považujú za prirodzený prostriedok k uspokojeniu silnej potreby dominovať. Častejšie sa u nich vyskytujú poruchy spojené s takzvanou hyperaktivitou

⁴⁰ Zrov.: Elliottová, M.: *Jak ochrániť své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 90

a poruchou osobnosti. Zaujímavý je vplyv rodinného prostredia na agresorov šikany. Častejšie sa tu vyskytuje telesné násilie. Vo výchove tu prevládajú tresty, zväčša telesné, ktoré mnohokrát prechádzajú do týrania. Väčšina násilníkov typicky vykazuje vysoký stupeň sebavedomia, určitá časť však trpieva aj pocitmi menejcennosti. Do tejto skupiny patria deti, ktoré sú vystavené telesnému násiliu a ponížovaniu zo strany rodičov.⁴¹

Treba tiež rozlišovať medzi žiakmi, ktorí šikanujú trvalo a šikanu medzi tými, ktorí sa zapájajú do vopred vyprovokovanej šikany.

Prvá skupina, teda trvalo šikanujúci, pravdepodobne najviac trpí podmienkami vo vlastnej rodine a najčastejšie sa behom školskej dochádzky púšťa do najrôznejších typov asociálnych aktivít. Hlavným lákadlom na šikanovanie je pre nich vylepšenie pocitu vlastného „ja“, čo priťahuje väčšinou žiakov s nízkym sebavedomím.⁴²

Pravou príčinou šikanovania nie sú žiadne vonkajšie charakteristické znaky obete, ani príliš malá, alebo naopak vysoká postava, tučnota, pehy, farba pleti, ryšavé vlasy, okuliare alebo aj rečové chyby, aj keď to šikanujúci uvádza ako príčinu svojho jednania. V podstate mu vyhovuje akékoľvek dieťa, keď ho bude mať úplne pod kontrolou. Šikanujúci sleduje cieľ ponižovať niekoho iného, aby sa pozornosť ostatných sústredila na obeť a nie na neho samého.⁴³

Kolář rozlišuje tri typy agresorov – iniciátorov šikanovania⁴⁴:

1. typ agresora

Hrubý, primitívny, impulzívny so silným energetickým pretlakom, s narušeným vzťahom k autorite, niekedy zapojený do gangov páchajúcich trestnú činnosť. Tento agresor šikanuje masívne, tvrdo a neľútostne, vyžaduje absolútnu poslušnosť, šikanovanie používa cielene na zastrašovanie iných. V jeho rodine sa často vyskytujú agresia a brutalita zo strany rodičov a túto brutalitu agresori ako keby vracali alebo ju napodobňovali.

⁴¹ Zrov.: Pöthe, P.: *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 77 - 78

⁴² Zrov.: Kyriacou, Ch.: *Řešení výchovných problému ve škole*, Praha: Portál, 2005, s. 29

⁴³ Zrov.: Elliottová, M.: *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 90 - 91

⁴⁴ Zrov.: Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, 2. Vydanie, Praha: Portál, 2000, s. 55 - 56

2. typ agresora

Veľmi slušný, kultivovaný, uzavretý, veľmi úzkostlivý jedinec so sadistickými tendenciami v sexuálnom zmysle. Násilie a mučenie sú cielené a rafinované, uskutočňujú sa skôr bez prítomnosti svedkov. V rodinnej výchove sa uplatňuje dôsledný a náročný prístup, niekedy až vojenský dril bez lásky.

3. typ agresora

Typ „srandistu“, optimistický, dobrodružný, s pomerne veľkou sebadôverou, obľúbený a vplyvný. Šikanuje pre pobavenie seba aj ostatných, snaží sa vypichnúť „humorné“ a „zábavné“ stránky. Vo všeobecnej rovine je prítomná citová subdeprivácia a absencia mravných a duchovných hodnôt v rodine.

3.3.2 Obet'

Väčšina detí, ktoré sa stali obeťou šikanovania, je jednoducho nešťastná. Šikanujúci ich provokuje, lebo sám trpí problémami a hľadá si vhodnú obeť. Tou sa často stávajú inteligentní, jemní a kreatívni jedinci zo slušných rodín, žiadni bitkári ani deti so sklonom k násiliu.⁴⁵

Obete sú proti násilníkovi znevýhodnené rôznym spôsobom, napríklad fyzicky - a to nízkym telesným vzrastom, menšou fyzickou silou alebo obratnosťou, ďalej rozumovo - napríklad zníženým intelektom.

Väčšinou sa vyznačujú týmito znakmi⁴⁶:

- nízkym socioekonomickým statusom rodiny
- odlišnosťou vo vzhľade alebo prejave dieťaťa (obezita, kockanie)
- farbou pleti, odlišným etnickým pôvodom
- nadpriemernou inteligenciou (inteligentné deti svojich „priemerných“ vrstovníkov dráždia svojimi postojmi a názormi)
- obeť sú väčšinou v kolektíve menej obľúbené
- sami seba posudzujú ako menej inteligentných a menej schopných
- trpia nízkym sebavedomím (navonok pôsobia neisto a úzkostlivo)

Obete bývajú rôzne, väčšina z nich však na rozdiel od ostatných priemerných žiakov pochádza z rodín, kde je starostlivosť rodičov až úzkostlivo prehnaná. Medzi

⁴⁵ Zrov.: Elliottová, M.: *Jak ochrániť své dítě*. Praha: Portál, 1995, s. 90- 91

⁴⁶ Zrov.: Pöthe, P.: *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 78-79

spolužiakmi mávajú málo kamarátov, cítia sa naisto, v rôznych spoločenských prostrediach sa neprejavujú adekvátne, dajú sa ľahko rozčúliť alebo sú pokladané za evidentne iné (viď vyššie uvedené znaky obetí). Veľké množstvo žiakov v istej etape školskej dochádzky zakúsi šikanovanie, treba však pochopiť, prečo iba niektorí sú obeťami dlhodobého ubližovania, zatiaľ čo iní nie. Určujúcim faktorom v tomto prípade je zrejme reakcia na počiatočnú šikanu. Niektorí žiaci sú schopní využiť svoje spoločenské znalosti a zdravý rozum k tomu, aby predišli ďalšiemu utrpeniu tým, že sa naučia vyhýbať situáciám, správaniu a miestam, ktoré by ho pravdepodobne mohli vyvolať. K efektívnemu zvládnutiu okolností, ktoré šikanu vyvolávajú, využívajú tiež obranné stratégie, napríklad asertivitu a humor. Asi najdôležitejšie zo všetkého je to, že sa obeť nerozčúli a nedajú na sebe poznať strach. Šikana závisí na vzťahu medzi šikanujúcim a jeho obeťou. Agresor má radosť z toho, keď vidí obeť trpieť. Pokiaľ ale tá na sebe nedá poznať strach, potom sa tento vzťah poruší.⁴⁷

3.4 Následky šikanovania

Najhoršie následky má šikanovanie bezpochyby u obetí, preto sa o nich zmienime podrobnejšie.

Šikanované dieťa žije neustále v strachu z ohrozenia a ďalšieho ubližovania. Tento strach je zo začiatku viazaný výlučne na udalosti šikanovania, postupne však prechádza do trvalej úzkosti a depresie.⁴⁸

Závažnosť poškodenia obetí závisí od toho, aké miery deštruktívnej sily šikanovanie dosiahlo, či bolo šikanovanie krátkodobé alebo dlhodobé. Dôležitá je miera obranyschopnosti obeti. Skryté alebo neskôr odhalené šikanovanie spôsobuje škody všetkým členom skupiny.

Rozoznávame štyri hlavné deštruktívne účinky šikanovania⁴⁹:

- Poškodenie fyzického a psychického zdravia obeti

Šikanovanie spôsobuje obetiam nezmieriteľné psychické a fyzické utrpenie, ktoré je ťažko sprostredkovať niekomu, kto niečo podobné nezažil. Poškodzuje často dlhodobo

⁴⁷ Zrov.: Kyriacou, Ch.: *Řešení výchovných problému ve škole*, Praha: Portál, 2005, s. 29

⁴⁸ Zrov.: Pöthe, P.: *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s 79

⁴⁹ Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 99 - 100

a niekedy i trvalé psychické a telesné zdravie. Pri brutálnych formách a v pokročilých štádiách ohrozuje i život obete.

- Fixovanie antisociálnych postojov u agresorov

Účinok na iniciátorov a aktívnych účastníkov šikanovania je rovnako vážny, i keď trochu iný a nie tak zjavný. Jeho deficit v duchovnom a mravnom vývoji sa výrazne prehĺbil. Nezastavený a svojmu „nutkavému“ osudu ponechaný agresor sa stáva „charakterovým mrzákom“, u ktorého sa povážlivo upevnili antisociálne postoje a celková pripravenosť pre trestnú činnosť. Agresor nemal možnosť pocítiť silu spoločnosti vo vynucovaní všeobecných pravidiel správneho chovania voči blízkym. Nikto mu nedal jasne najavo, čo nesmie robiť, čo je chránenou sférou druhého človeka.

- Znížený efekt pedagogického pôsobenia u skupiny ako celku

Prebudenie a naštartovanie šikanovania je závažnou prekážkou pedagogickej snahy o výchovný a výukový rast skupiny a ich jednotlivých členov. Všetci členovia sú v rôznej miere poškodzovaní. Výukový efekt v takejto chorej skupine je minimálne.

- Strata ilúzií o spoločnosti u ostatných členov skupiny

Žiaci, ktorí sa priamo nezúčastnia šikanovania, ale sú svedkami krutého bezprávia, strácajú ilúzie o spoločnosti, ktorá by každému človeku mala zaistiť ochranu proti akéhokoľvek násiliu. Sú konfrontovaní s faktom, že sa s tým nedá nič robiť, že authority nie sú schopné zabezpečiť ochranu a bezpečnosť slabým.

Teraz si bližšie spresníme závažnosť poškodenia u jednotlivých štádií šikanovania.

3.4.1 Následky u obetí počiatkových štádií šikanovania

Môže sa zdať, že rané podoby šikanovania nemajú vážnejšie následky. Je to však omyl. Účinky sú síce nenápadnejšie, ale o to zákernejšie. Potreby ostrakizovaných a „menej šikanovaných“ žiakov sú často v škole dlhodobo a niekedy trvalo frustrované, neuspokojené. Takýto žiak sa v škole necíti dobre a je pochopiteľné, že jeho vzťah ku škole býva negatívny. Šikanovanie treba vždy chápať ako ťažkú psychickú depriváciu.⁵⁰

⁵⁰ Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 102

3.4.2 Následky u obětí pokročilých štádií šikanovania

U obětí štvrtého a piateho stupňa šikanovania sú následky veľmi závažné, dotýkajú sa celej osobnosti a zrejme majú celoživotný charakter. V tých najhorších prípadoch rieši obeť situáciu samovraždou. Žiaľ, takého tragické konce šikanovania sa vyskytujú aj u nás, ale býva ťažké ich preukázať. Pri dlhodobejšom brutálnom ubližovaní sa obeť často zrúti, prepukne u nej panická hrôza zo zabitia, skutočný strach o život. Má poruchy spánku a nočné mory. Mnohokrát sa objavia výrazné psychosomatické ťažkosti, napríklad únava, nevoľnosť, bolesti hlavy, brucha, chrbta, dusivé astmatické záchvaty a pod. Niekedy sa môže zdať, že sa obeť celkom rýchlo zotavila. Telesné zranenia sa rýchlo zahoja a žiak pôsobí normálne. Duševné poranenie je však hlboké a zacelenie len povrchné. Fasáda obranyschopnosti sa zrúti a preváži depresívne ladenie, niekedy sprevádzané samovražednými myšlienkami. Smutnou pravdou je i skutočnosť, že bývalé obeť sa po prechode na inú školu niekedy znova stávajú obeťou šikanovania. Akoby ich skryté zranenie priťahovalo agresorov. Stačí málo a celé utrpenie sa opakuje znovu. Majú tendenciu od všetkého uniknúť, všetkého sa vzdať a skryť sa. Po odchode zo školy je ťažké sa k nim priblížiť, nik nevie, čo sa s nimi stalo.⁵¹

⁵¹ Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 101

4 Vyšetovanie a prevencia šikanovania

Šikanovanie sa nedá vyliečiť iba tým, že sa postaráme o obeť. Netrpia žiadnou chorobou, ale dostali sa do zložitých sociálnych situácií, z ktorých každá je jedinečná a vyžaduje si individuálny zákrok. Rodičia, učitelia, priatelia a pozorovatelia, všetci zohrávajú svoju rolu v konfrontácii šikanujúcej osoby a obeť, takže aj ich treba zahrnúť do stratégie vyrovnávania sa s danou situáciou. Samotní rodičia alebo učitelia majú malú šancu úspešne pomáhať obetiam, pokiaľ škola nemá jasnú, dobre vybudovanú protišikanujúcu politiku. Mnohé školy ju nemajú, napriek publicite, ktorá je za posledné roky o tomto probléme. V takom prípade musí byť prvým krokom vytvoriť klímu záujmu, učitelia a riaditelia musia chápať pocit bezmocnosti, ktorý majú obeť.

4.1 Vyšetovanie šikanovania

Kolář⁵² uvádza, že pri vyšetovaní šikanovania sa môžu uplatniť dva typy stratégií. Podľa úrovne cieľa a rozsahu vyšetovania jeden vonkajší a lokálny a druhý vnútorný a globálny. Ich spoločným menovateľom je snaha o to, aby sa zabránilo prezradeniu, kto o šikane informoval, teda ochrana informátora pred pomstou agresora.

Typy stratégií podľa Koláča: **A: Vzhľadom k úrovni cieľov**

- stratégia zmapovania prejavov, vonkajší obraz
- stratégia postihnutia vnútorného vývoja – zmapovanie postojov k šikanovaniu

B: Podľa rozsahu vyšetovania

- stratégia globálna – vyšetovanie celej skupiny, všetkých žiakov
- stratégia lokálna – vyšetovanie vybraných žiakov

Schéma stratégie vyšetovania: Kolář v tomto prípade opisuje stratégiu prvej pomoci, ktorá je časovo menej náročná a je použiteľná v rámci pedagogickej pomoci. Zahrňuje päť krokov:

- rozhovor s informátormi a obeťami
- nájdenie vhodných svedkov
- individuálne rozhovory so svedkami

⁵² Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 112 - 113

- zaistenie ochrany obetí
- rozhovor s agresormi

V praxi táto schéma znamená nájdenie odpovede na nasledujúce otázky: Kto je obeťou, prípadne koľko je obetí? Kto je agresorom, prípadne koľko je agresorov? Kto z nich je iniciátor, kto je aktívny účastník a kto je obeťou? Čo, kde a ako robia agresori konkrétnej obeť? Ako závažným agresívnym prejavom došlo? Ako dlho šikanovanie trvá?

4.2 Taktika vyšetrovania

Na rozdiel od stratégie je taktika pružná, alternatívna. Závisí od odhadu vnútorného vývoja šikanovania, od veku detí a pod. Zatiaľ čo v počiatočnom štádiu je taktika psychologicky mäkká a menej náročná, v pokročilom štádiu je psychologicky tvrdá a odborne zložitá. V oboch prípadoch majú metódy charakter prekvapenia a skrytosti. Taktika vyšetrovania má štyri časti⁵³:

- zahrievacie predkolo
- monológ
- dialóg
- konfrontácia

V zahrievacom predkole je treba navodiť určitú atmosféru. Tá je odlišná, ak hovoríme so svedkom a odlišná, ak hovoríme s agresorom. Zatiaľ čo v prvom prípade sa snažíme vzbudiť pocit bezpečnosti a istoty, agresora naopak zneisťujeme, využívame napätie, moment prekvapenia a šoku.

Monológ môžeme z vyšetrovania aj vynechať. Slúži predovšetkým na to, aby svedok, alebo agresor vlastnými slovami popísal, čo sa stalo. Niekedy sa zapletie do vlastného klamstva.

Dialóg vlastne ani nie je dialóg v pravom slova zmysle. Ide v ňom predovšetkým o kladenie otázok vyšetrovanému žiakovi a jeho odpovede. Po celý čas je potrebné udržiavať citové napätie. Najbežnejším variantom je tzv. pritlačenie k stene. Agresorovi

⁵³ <http://www.prevenciasikanovania.sk/?mod=pedagogovia--teoria-sk--zastavme-sikanovanie-v-skolach>

sú ponúknuté nejaké poľahčujúce okolnosti, keď sa prizná. Zároveň je ubezpečený, že v prípade ďalšieho šikanovania bude nekompromisne potrestaný.

Pri rozhovore s agresorom je dôležité, na čo sa ho pýtame a akým spôsobom. Významnú úlohu zohráva neverbálna komunikácia. Napríklad, ako na neho dívame (dlhý chladný pohľad zneistí), v akej sme vzdialenosti (príliš veľká i príliš malá vzdialenosť znepokojujú), či on sedí a vy stojíte (pocit prevahy). Agresora zneistíte aj kladením otázok – hľadáte v jeho slovách rozpory, chytáte sa prerieknutí a pod.

Konfrontácia nie je potrebná v každom prípade. Niekedy sa robí buď medzi svedkami – aby sa ujasnili rozpory - alebo medzi agresormi. Konfrontáciu agresorov (posadíte ich tvárou v tvár) regulujete, sledujete rozpor medzi slovami aj gestami. Neverbálna komunikácia je staršia ako verbálna a je oveľa pravdivejšia.

4.3 Prevencia šikanovania

„Prevencia šikanovania je na mieste tam, kde k nej doposiaľ nedochádzalo, respektíve kde nebola spozorovaná, ale i tam, kde k nej preukázateľne došlo, kde boli uplatnené opatrenia na bezprostrednú nápravu a kde teraz ide o odstránenie hlbších príčin a o to, aby sa problémy neopakovali“⁵⁴

Treba zdôrazniť, že prevencia tu nie je chápaná iba ako predchádzanie šikanovaniu, ide tu aj o jej riešenie na všetkých úrovniach jej vývoja, vybudovanie ucelenej ochrany detí pred týraním spolužiakov.

Kolář uvádza model ucelenej pomoci na prevenciu šikanovania, ktorý má sedem vrstiev⁵⁵:

- Stabilná pedagogická komunita, ktorá posilňuje imunitu školských skupín a celých škôl pred šikanovaním.
- Špecifický program proti šikanovaniu ako súčasť školskej komunity, ktorý dokáže prípadné včasné prejavy šikany účinne odstrániť.
- Odborné služby rezortu školstva tvorené pedagogicko -psychologickými poradcami, strediskami výchovnej starostlivosti, špeciálnopedagogickými centrami, diagnostickými ústavmi a pod.

⁵⁴Cit.: Řičan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 59

⁵⁵Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 198

- Spolupráca škôl s odborníkmi z iných rezortov a neštátnymi organizáciami zaoberajúcimi sa prevenciou šikanovania (napríklad spolupráca s kriminalistami pre mládež, sociálnymi kurátormi, detskými psychiatrami).
- Pomoc a podpora ministerstva a krajských úradov školám pri vytváraní prevencie pred šikanovaním.
- Kontrola škôl zo strany školskej inšpekcie.
- Monitorovanie situácie a zabezpečovanie ochrany práv detí.

Aby sme šikanovaniu predišli, nestačí, aby sme sa zamerali iba na jej aktérov. Vo veľkej väčšine prípadov šikana vzniká a prežíva v podmienkach daného zariadenia, ktoré tvorí najčastejšie škola. Každé takéto prostredie predstavuje špecifické spoločenstvo detí a dospelých, v ktorom pôsobí niekoľko faktorov priaznivo alebo nepriaznivo pôsobiacich na násilie medzi deťmi. Pozitívnym pôsobením a odstraňovaním rizikových okolností z prostredia môžeme dosiahnuť zníženie možností šikany na minimum.

Medzi možnosti ovplyvnenia rizikových okolností týkajúcich sa prostredia školy patria⁵⁶:

- vytvorenie jasných zásad proti nebezpečným javom vrátane šikany, s ktorými sú oboznámení učitelia, rodičia a žiaci
- spoľahlivý prehľad a dohľad na to, čo sa medzi žiakmi deje
- vzťah medzi dieťaťom a učiteľom založený na otvorenosti a vzájomnom rešpektovaní
- výchova založená na pozitívnom hodnotení a chválení viac ako na trestaní
- stanovenie niekoľkých základných pravidiel bežného spolužitia, ktoré sú známe a záväzné pre každého
- aktívne vyhľadávanie a odhaľovanie šikanovania medzi deťmi
- usporiadávanie diskusií so žiakmi o kultúrnych, rasových či telesných odlišnostiach a predsudkoch

⁵⁶Zrov.: Pöthe, P.: *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 94

4.4 Úloha učiteľa, rodiča a žiaka pri prevencii šikanovania

Učiteľ ako pedagogický zamestnanec a odborný zamestnanec je povinný chrániť a rešpektovať práva dieťaťa, žiaka, poslucháča a jeho zákonného zástupcu.⁵⁷

Hlavným „nástrojom“ pedagóga pri pôsobení na skupinu žiakov je jeho osobnosť. Učiteľ musí sám seba rozumieť a poznať svoje možnosti. Hlavne ak ide o šikanovanie, pedagóg musí byť osobnostne zrelý, aby sa nestalo, že by šikanu nevedomky podporoval. Učiteľ musí v triede vytvoriť atmosféru náklonnosti, súcitu a porozumenia. Musia mať schopnosť „vidieť trápenie v slabých“ žiakoch a vidieť skupinu ako organizmus, v ktorom sa stále niečo deje.⁵⁸

Kyriacou⁵⁹ uvádza, čo robiť, **keď sa šikanovanie na škole vyskytne :**

- ohlásiť prípad triednemu učiteľovi, riaditeľovi prípadne vychovávateľovi
- prípad vyšetriť a formulovať písomné prehlásenie
- pohovoriť s obeťou a kontaktovať rodičov, vyjadriť poškodenému svoju podporu, navrhnúť mu možnosť niekomu sa zdôveriť
- žiaka, ktorý šikanuje, je potrebné potrestať a kontaktovať rodičov
- vysloviť napomenutie
- nechať ho po škole
- posadiť ho v triede samostatne
- v prípade, že zlyhávajú všetky predchádzajúce spôsoby, je potrebná konzultácia s výchovným poradcom a riešiť prípad na základe princípu spoločného záujmu
- ak zlyháva aj táto možnosť, treba sa obrátiť na riaditeľa školy ktorí môžu daný problém do viesť do konca

Ďalej uvádza **rady pre žiaka, ktorému je ubližované:**

- Buď neústupný a rozhodný: pozeraj sa tomu, kto ti ubližuje, rovno do očí a povedz, nech ťa nechá tak.
- Čo najrýchlejšie odíď.
- Niekomu dospelému hneď povedz, čo sa ti stalo.

⁵⁷ 317/2009 Z. z. ZÁKON z 24. júna 2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵⁸ Zrov.: Kolář, M.: *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 91

⁵⁹ Zrov.: Kyriacou, Ch.: *Řešení výchovných problému ve škole*, Praha: Portál, 2005, s. 31 - 37

Rady pre žiaka, keď už k ubližovaniu došlo:

- Povedz to učiteľovi alebo inému dospelému v škole.
- Povedz to rodičom.
- Pokiaľ máš strach zdôveriť sa učiteľovi alebo niekomu inému, sám požiadaj kamaráta, aby išiel s tebou.
- Rozprávaj tak dlho, dokiaľ ťa niekto nevypočuje.
- Nezhadzuj vinu za to, čo sa ti stalo, na seba.

Ak budeš o šikanovaní hovoriť s niektorým dospelým, povedz jasne:

- Čo sa stalo.
- Ako často sa to stávalo.
- Kto bol pri tom.
- Kto to videl.
- Kde sa to stalo.
- Čo si v tomto smere už podnikol.

Ako účinné pri prevencii šikanovania zo strany učiteľa je tiež dohľad nad dodržiavaním **pravidiel správania sa žiaka**⁶⁰:

(1) Žiak sa musí v škole správať slušne, dbať na pokyny pedagogických zamestnancov, podľa svojich schopností sa svedomite pripravovať na vyučovanie a dodržiavať školský poriadok. Žiak sa musí správať slušne aj mimo vyučovania, a to aj počas voľných dní a prázdnin tak, aby neporušoval zásady spolunažívania a spoločenské normy správania.

(2) Žiak musí chodiť do školy pravidelne a včas podľa rozvrhu hodín a zúčastňovať sa na činnostiach, ktoré škola organizuje. Účasť na vyučovaní voliteľných predmetov a záujmovej činnosti je pre prihláseného žiaka povinná.

(3) Žiak musí byť v škole vhodne, čisto a bez výstredností oblečený a upravený.

(4) Žiak musí chrániť učebnice a školské potreby, udržiavať v poriadku a v čistote svoje miesto, triedu a ostatné školské priestory, chrániť majetok pred poškodením; nosiť do

⁶⁰ 320/2008 Z.z. vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 23. júla 2008 o základnej škole

školy učebnice a školské potreby podľa rozvrhu hodín a pokynov pedagogických zamestnancov.

(5) Pred skončením vyučovania žiak nesmie bez dovolenia vychádzať zo školskej budovy; zdržiavať sa v školských priestoroch v čase mimo vyučovania môže žiak len za podmienok určených školským poriadkom.

(6) Žiak musí chrániť svoje zdravie a zdravie spolužiakov; žiak nevykonáva činnosti, ktoré sú zdraviu škodlivé, najmä fajčenie, pitie alkoholických nápojov, požívanie zdraviu škodlivých látok.

(7) Počas vyučovania žiak nesmie používať mobilný telefón. Použiť ho môže iba v odôvodnených prípadoch so súhlasom vyučujúceho, triedneho učiteľa alebo riaditeľa, alebo jeho povereného zástupcu.

(8) Žiak nesmie nosiť do školy predmety ohrozujúce vlastné zdravie a zdravie spolužiakov a pedagogických zamestnancov.

4.5 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine a na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov

Sú to najmä⁶¹:

- organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch, tréningoch a aktivitách zameraných na podporu plnenia rodičovských práv a povinností, plnenia funkcií rodiny, na utváranie a upevňovanie vzťahov medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi, rozvoj schopností riešiť problémové situácie a adaptovať sa na nové situácie,
- organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch a aktivitách zameraných na predchádzanie sociálnopatologickým javom,
- sprostredkovanie kultúrnych, záujmových a iných aktivít zameraných na podporu vhodného využívania voľného času detí.

⁶¹ Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele Z.z. č. 27/2009

- ponúknutie pomoci dieťaťu, rodičom alebo inej plnoletej fyzickej osobe alebo ponúknutie sprostredkovania pomoci pri riešení výchovných problémov alebo rodinných problémov
- sledovanie negatívnych vplyvov pôsobiacich na dieťa a rodinu, zisťovanie príčin ich vzniku a vykonávanie opatrení na obmedzenie pôsobenia nepriaznivých vplyvov
- organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch zameraných na pomoc pri riešení problémov detí v rodine, v škole a na pomoc rodinám pri riešení výchovných problémov, sociálnych problémov a iných v rodine a v medziľudských vzťahoch,
- organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch zameraných na pomoc deťom a plnoletým fyzickým osobám ohrozeným správaním člena rodiny, členov rodiny alebo správaním iných osôb
- organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch zameraných na plnoleté fyzické osoby, ktoré svojím správaním ohrozujú členov rodiny
- organizovanie alebo sprostredkovanie programov na obmedzenie a odstránenie negatívnych vplyvov prostredia a na predchádzanie sociálnemu vylúčeniu detí

5 Praktická časť

5.1 Cieľ prieskumu

Cieľom prieskumu bolo zmapovať súčasnú situáciu šikanovania na vybraných základných školách v okrese Nové Zámky.

5.2 Čiastkové ciele

1. Zistiť, či sa šikanovanie na skúmaných školách vyskytuje.
2. Zistiť, kto častejšie šikanuje - dievčatá alebo chlapci.
3. Aké formy šikany sa najčastejšie vyskytujú.
4. Kedy k šikanovaniu najčastejšie dochádza.

5.3 Výskumné predpoklady

Z uvedených cieľov nám vyplývajú tieto predpoklady:

P1 Predpokladáme, že šikanovanie sa na skúmaných školách vyskytuje.

P2 Predpokladáme, že chlapci šikanujú častejšie ako dievčatá.

P3 Predpokladáme, že sa vyskytuje častejšie fyzická šikana ako psychická.

P4 Predpokladáme, že k šikanovaniu častejšie dochádza pred a po vyučovaní ako počas prestávok.

5.4 Metodika prieskumu

Vybrané boli nasledujúce 4 základné školy: ZŠ O. Cabana Komjatice, ZŠ G. Bethlena Nové Zámky, ZŠ Nábřežná Nové Zámky, ZŠ Tvrdošovce.

Dotazníky sme na školy zaslali poštou s priloženou obálkou so spätnou adresou a známku, aby ich návratnosť bola čo najvyššia.

5.5 Technika zberu dát

Prieskum je zo sociologického hľadiska kvantitatívny a má formu dotazníka. Túto metódu sme zvolili preto, lebo je vhodná pre väčší počet respondentov a možno ňou získať informácie v pomerne krátkej dobe. Použili sme nami vypracovaný dotazník, ktorý bol anonymný, skladal sa zo siedmich otázok. Bol adresovaný triednym učiteľom. Jednotlivé otázky boli vypracované tak, aby sme na základe nich získali potrebné

informácie na dosiahnutie cieľa nášho prieskumu. Otázky 1 - 4 boli uzatvorené, respondenti si mohli vybrať jednu z ponúkaných možností odpovedí, pri otázke číslo 5 si mohli vybrať aj viacero odpovedí. Otázky 6 - 7 boli polouzatvorené, respondenti si mohli vybrať buď jednu z ponúkaných možností alebo mohli odpoveď dopísať. Kompletná verzia dotazníka sa nachádza v prílohách práce.

5.6 Charakteristika výskumného súboru, lokalita a priebeh prieskumu

Cieľovou skupinou boli triedni učitelia. Takýto postup sme si zvolili preto, aby bol náš prieskum objektívny, pretože ak by sme sa ho rozhodli realizovať na žiakoch, bolo by tu určité riziko toho, že aj napriek anonymite by sa k šikanovaniu báli priznať.

Do každej školy sme rozoslali taký počet dotazníkov, aký je počet tried v škole, ten sme si zistili prostredníctvom internetových stránok škôl.

Celkový počet dotazníkov bol 82. Do ZŠ Komjatice sme zaslali 9 dotazníkov, do ZŠ Tvrdošovce 17, do ZŠ G. Bethlena 30 a do ZŠ Nábrežná 26.

6 Výsledky prieskumu a ich interpretácia

V tejto časti práce uvádzame výsledky prieskumu spracované na základe informácií získaných z dotazníka. Pri spracovaní výsledkov bola použitá kvantitatívna metóda, a to číselné vyjadrenie v percentách.

6.1 Návratnosť dotazníkov

Z celkového počtu 82 odoslaných dotazníkov sa nám z vybraných škôl vrátilo 65, čo predstavuje 79,26 % - nú návratnosť.

ZŠ G. Bethlena Nové Zámky

Odoslaných dotazníkov bolo 30, koľko je počet triednych učiteľov na škole. Vyplnených sa vrátilo 23, čo predstavuje 76,66 %- nú návratnosť.

ZŠ Nábřežná Nové Zámky

Odoslaných dotazníkov bolo 26, vyplnených sa vrátilo 19, čo predstavuje 73,07 % - nú návratnosť.

ZŠ Tvrdošovce

Odoslaných dotazníkov bolo 17, vrátilo sa 14 čo predstavuje 82,35 % - nú návratnosť.

ZŠ O. Cabana Komjatice

Odoslaných dotazníkov bolo 9, vrátilo sa 9, čo predstavuje 100 % - nú návratnosť.

Výsledky spracovania návratnosti dotazníkov uvádzame v tabuľke 1.

	ZŠ G.Bethlena NZ		ZŠ Nábřežná NZ		ZŠ Tvrdošovce		ZŠ Komjatice	
	Počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Počet odoslaných	30	100	26	100	17	100	9	100
Počet vrátených	23	76,66	19	73,07	14	82,35	9	100

6.2 Vyhodnotenie jednotlivých otázok v dotazníku

1. otázka – Považujete šikanovanie na vašej škole za prítomný jav?

Dieťa sa potrebuje pre svoj zdravý vývin cítiť bezpečne, mať pevné citové zázemie. Malo by to tak byť ako v rodine tak aj v zariadeniach, kde trávi väčšinu svojho času, teda v škole. Tá má veľký vplyv na jeho psychiku.

Na otázku, či učitelia považujú šikanovanie na ich škole za prítomný jav, odpovedalo na ZŠ G. Bethlena v Nových Zámkoch kladne 12 respondentov (52,17 %) , odpoveď nie označilo 11 respondentov (47,82 %). Na ZŠ Nábřežná v Nových Zámkoch odpovedalo kladne 10 respondentov (52,63 %), nie odpovedalo 9 (47,36 %). Na ZŠ Komjatice odpovedalo áno 7 respondentov (77,7 %), nie označili 2 (22,2 %). Na ZŠ Tvrdošovce odpovedalo kladne 7 (50 %) a 7 odpovedalo nie (50 %).

Túto otázku sme položili preto, aby sme zistili, či respondenti vnímajú šikanovanie na ich škole za prítomné. Celkovo označilo odpoveď áno 36 učiteľov, čo predstavuje 55,38 % z celkového počtu odpovedí. Záporne odpovedalo spolu 29 opýtaných, čo je 44,61 % z celkového počtu.

Nadpolovičná väčšina triednych učiteľov pripúšťa, že šikanovanie sa na ich škole vyskytuje.

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke 2.

	ZŠ G.Bethlena NZ		ZŠ Nábřežná NZ		ZŠ Komjatice		ZŠ Tvrdošovce	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
áno	12	52,17	10	52,63	7	77,7	7	50
nie	11	47,82	9	47,36	2	22,2	7	50
spolu	23	100	19	100	9	100	14	100

2. otázka - Stretli ste sa už so šikanovaním vo vašej triede?

Na otázku, či sa už učitelia stretli so šikanovaním konkrétne v ich triede, odpovedalo na ZŠ G. Bethlena v Nových Zámkoch kladne 9 respondentov (39,13 %) , odpoveď nie

označilo 14 respondentov (60,86 %). Na ZŠ Nábřežná v Nových Zámkoch odpovedalo kladne 8 respondentov (42,10 %), nie odpovedalo 11, (57,89 %). Na ZŠ Komjatice odpovedalo áno 8 respondentov (88,8 %), nie označil 1 (11,1 %). Na ZŠ Tvrdošovce odpovedalo kladne 6 (42,85 %) a 8 odpovedalo nie (57,14 %).

Z uvedeného nám vyplýva, že so šikanovaním konkrétne v triede opýtaného respondenta sa stretlo celkovo 31 učiteľov (47,69 %) a nestretlo sa s ním 34 opýtaných (52,3 %).

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke 3.

	ZŠ G.Bethlena NZ		ZŠ Nábřežná NZ		ZŠ Komjatice		ZŠ Tvrdošovce	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
áno	9	39,13	8	42,10	8	88,8	6	42,85
nie	14	60,86	11	57,89	1	11,1	8	57,14
spolu	23	100	19	100	9	100	14	100

3. otázka - Riešili ste už problém šikanovania vo vašej triede?

Na otázku, či už učitelia riešili problém šikanovania v ich triede a ako, odpovedalo na ZŠ G. Bethlena v Nových Zámkoch áno úspešne 6 respondentov (26,08 %) , odpoveď áno neúspešne označili 3 respondenti (13,04 %), odpoveď nie označili 14 (60,86 %). Na ZŠ Nábřežná v Nových Zámkoch odpovedalo áno úspešne 7 respondentov (36,84 %), áno neúspešne odpovedal 1 (5,26 %) a nie odpovedalo 11 respondentov (57,89 %). Na ZŠ Komjatice odpovedalo áno úspešne 5 respondentov (55,55 %), áno neúspešne označili 3 (33,33 %), nie odpovedal 1 (11,11 %). Na ZŠ Tvrdošovce odpovedali áno úspešne 4 (28,57 %), áno neúspešne odpovedali 2 (14,28 %), nie odpovedalo 8 (57,14 %).

Celkovo teda riešilo šikanovanie úspešne 22 učiteľov (33,84 %), neúspešne riešilo šikanovanie 9 učiteľov (13,84 %) a vôbec ho neriešilo 34 opýtaných (52,3 %).

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke 4.

	ZŠ G.Bethlena NZ		ZŠ Nábřežná NZ		ZŠ Komjatice		ZŠ Tvrdošovce	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
áno úspešne	6	26,0 8	7	36,84	5	55,55	4	28,57
áno neúspešne	3	13,0 4	1	5,26	3	33,33	2	14,28
nie	14	60,8 6	11	57,89	1	11,11	8	57,14
spolu	23	100	19	100	9	100	14	100

4. otázka - Máte v triede žiakov, u ktorých tušíte, že sú obeťami šikany, ale ešte ste to nedokázali?

Na otázku či majú učitelia v triede žiakov, u ktorých tušia, že sú obeťami šikany, odpovedalo na ZŠ G. Bethlena v Nových Zámkoch kladne 9 respondentov (39,13 %) , odpoveď nie označilo 14 respondentov (60,86 %). Na ZŠ Nábřežná v Nových Zámkoch odpovedalo kladne 8 respondentov (42,10 %), nie odpovedalo 11 (57,89 %). Na ZŠ Komjatice odpovedalo áno 8 respondentov (88,8 %), nie označil 1 (11,1 %). Na ZŠ Tvrdošovce odpovedalo kladne 6 (42,85 %) a 8 odpovedalo nie (57,14 %).

Podozrenie, že niektorí žiaci sú obeťami šikany, má celkovo 31 učiteľov (47,69 %) a nemá ho 34 opýtaných (52,3 %).

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke 5.

	ZŠ G.Bethlena NZ		ZŠ Nábrežná NZ		ZŠ Komjatice		ZŠ Tvrdošovce	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
áno	9	39,13	8	42,10	8	88,8	6	42,85
nie	14	60,86	11	57,89	1	11,1	8	57,14
spolu	23	100	19	100	9	100	14	100

5. otázka - Ak ste sa so šikanou na vašej škole stretli, kto bol agresorom? (môžete označiť viacero odpovedí)

Na otázku, kto bol pri šikane agresorom, odpovedali respondenti nasledovne : so šikanou u chlapcov sa stretli 29 učiteľia (40,27 %), dievča ako agresora označilo 23 učiteľov (31,94 %) a agresora ako skupinu označilo 20 (27,77 %).

Z týchto výsledkov nám vyplýva, že väčšinu agresorov tvoria chlapci.

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke 6.

odpoveď	Počet respondentov	%
chlapec	29	40,27
dievča	23	31,94
skupina	20	27,77
spolu	72	100

6. otázka - Aké formy šikanovania sa vo vašej škole najčastejšie vyskytujú alebo s akými ste sa už vo vašej škole stretli? (môžete označiť viacero odpovedí)

Ako formy šikanovania väčšina respondentov uvádzala posmešky a ponižovanie, urobilo tak 38 učiteľov (20,65 %). Druhá najčastejšia forma bola vymáhanie rôznych potrieb, uviedlo ju 32 respondentov (17,39 %) a poškodzovanie a ničenie vecí, ktoré

uviedlo 30 respondentov (16,30 %). Ďalej boli označené krádeže - 21 odpovedí (11,41 %), telesné bitky a napadnutia - 15 odpovedí (8,10 %), vylúčenie zo spoločnosti - 13 odpovedí (7,06 %), sexuálne obťažovanie bolo označené 10 krát (5,43 %) a nakoniec v najmenej miere bolo spomenuté vymáhanie peňazí a výsmech rodiny, ktoré respondenti sami uviedli v počte 2 (1,08 %). Tento výsledok ukazuje, že šikanovanie má prevažne charakter psychického ubližovania.

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke č.7.

odpoveď	Počet	%
telesné napadnutie, bitky	15	8,10
sexuálne obťažovanie	10	5,43
vymáhanie rôznych služieb	32	17,39
posmešky, ponižovanie	38	20,65
poškodzovanie a ničenie vecí	30	16,30
krádeže	21	11,41
vylúčenie zo spoločnosti	13	7,06
iné: vymáhanie peňazí, výsmech rodiny	2	1,08
spolu	184	100

7. otázka - Ak ste riešili prípad šikanovania, kedy žiak uviedol, že mu bolo ubližované najčastejšie?

V poslednej otázke dotazníka sme sa pýtali, ak sa učitelia stretli s prípadom šikanovania, kedy uvádzal žiak, že mu bolo najčastejšie ubližované? Nadpolovičná väčšina odpovedí bola po vyučovaní . Označilo ju 18 učiteľov (51,42 %). Ani polovica z prvého počtu označila ráno pred vyučovaním, urobilo tak 7 respondentov (20 %) a odpoveď cez prestávky označilo 6 respondentov (17,14 %). Ako možnosť iné si zvolili 4 opýtani (11,42 %) a uviedli, že žiak sa so šikanovaním stretol počas vyučovania.

Z uvedeného vyplýva, že najviac sa šikanuje po vyučovaní (51,42 %) a najmenej počas vyučovania (11,42 %).

Výsledky spracovania uvádzame v tabuľke 8.

odpoveď	počet	%
ráno pred vyučovaním	7	20
po vyučovaní	18	51,42
cez prestávky	6	17,14
Iné: počas vyučovania	4	11,42
spolu	35	100

7 Záver prieskumu a porovnanie s predpokladmi

P1 Predpokladali sme, že šikanovanie sa na skúmaných školách bude vyskytovať, čo sa nám aj potvrdilo, keďže sa s ním na školách stretlo 36 respondentov (55,38 %) čiže nadpolovičná väčšina. Predpoklad č.1 nezamietame.

P2 Predpokladali sme, že chlapci budú šikanovať častejšie ako dievčatá.

Predpoklad č.2 zamietame, nakoľko učitelia neuviedli, ktoré pohlavie šikanuje v skupine.

P3 Tu sme predpokladali, že sa bude častejšie vyskytovať fyzická šikana ako psychická, toto sa nám však nepotvrdilo, pretože väčšina označených odpovedí boli formy psychickej šikany.

Predpoklad 3 zamietame.

P4 Predpokladali sme, že k šikanovaniu bude častejšie dochádzať pred a po vyučovaní ako počas prestávok, toto sa nám potvrdilo, pretože možnosť pred a po vyučovaní označilo spolu 25 respondentov (71,42 %) čo predstavuje väčšinu.

Predpoklad č. 4 sa nám potvrdil.

Z vykonaného prieskumu vyplýva, že šikanovanie sa na daných školách skutočne vyskytuje a to v dost' vysokej miere, pretože zo štyroch skúmaných škôl sa šikana dokázala v nadpolovičnej väčšine z nich. Učitelia si s ňou na základe výsledkov vo väčšie prípadoch úspešne poradili, no vyskytli sa aj prípady, kedy nie. Práve pre túto skutočnosť by bolo vhodné zamerať sa predovšetkým na prevenciu šikanovania, aby sa podobné prípady neúspešného riešenia nemuseli opakovať.

Niektoré výsledky tohto prieskumu nás veľmi neprekvapili, pretože so šikanou na základných školách sme počítali, ale našli sa i odpovede, ktoré sme neočakávali. Napríklad že prevláda skôr psychické ubližovanie ako fyzické. Rozhodne je však potrebné zamyslieť sa nad tým, prečo sa tento jav v dnešnom vyspelom svete vyskytuje.

Počas vykonávania nášho prieskumu sme sa stretli s prívetivým prístupom zo strany riaditeľov vybraných škôl, boli veľmi ochotní s nami spolupracovať, za čo im patrí poďakovanie, že nám dali povolenie vykonávať prieskum na ich školách.

7.1 Návrhy a odporúčania pre prax

Dokázali sme teda, že šikanovanie sa na školách skutočne vyskytuje, musíme ale brať do úvahy skutočnosť, že naše výsledky nie sú štatisticky reprezentatívne pre všetky základné školy. Hoci za posledné roky sa začala viac riešiť otázka násilia a šikanovania na školách, stále majú tieto javy vzostupnú tendenciu ktorú je nevyhnutné čo najskôr dostať pod kontrolu profesionálnym riešením. Prvoradá je v tejto oblasti prevencia. Tu by mohlo byť prínosom rozvíjanie sociálnej pedagogiky u budúcich učiteľov, ako aj u tých, ktorí toto povolanie už vykonávajú. Jedným z predpokladov úspešného postupu je tiež vzájomná komunikácia medzi školami o danom probléme a o možnostiach jeho riešenia.

Je dôležité, aby sa s podstatou šikanovania a násilia na školách, ich dôsledkami a závažnosťou oboznámili všetci žiaci, zamestnanci škôl a školských zariadení ako i rodičia. Pre žiakov, pedagógov a rodičov je potrebné si uvedomiť, že tieto formy správania nie sú iba neškodnou zábavou, mali by vedieť predovšetkým o ich negatívnych dopadoch a to tak pre jeho obeť ako aj pre agresorov.

V rámci úspešnej prevencie šikanovania na školách považujeme teda za dôležité⁶²:

- Vytvorenie pozitívnej atmosféry pre žiakov v škole.
- Vytvorenie úzkej vzájomnej komunikácie medzi učiteľmi a žiakmi.
- Jasne vymedziť možnosť oznámenia aj zárodkov a náznakov šikanovania.
- Jasne stanoviť pravidlá správania v škole vrátane sankcií.
- Viest' záznamy o jednotlivých prípadoch šikanovania.
- Nahlásenie prípadov šikanovania na políciu.
- Určiť si na škole koordinátora prevencie.

Posledný bod považujeme v boji proti šikanovaniu za veľmi dôležitý, koordinátori by mali aktívne vytvárať bezpečné prostredie pre všetky deti.

Koordinátor na každej škole by mal plniť úlohy⁶³:

- školského poradenstva v otázkach prevencie drogových a iných závislostí,

⁶² Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach

⁶³ http://poradnakk.sk/ulohy_a_kompetencie_koordinatora_prevencie.html 8.3.2010

- v spolupráci s vedením školy iniciuje preventívne aktivity a koordináciu prevencie ako integrálnej súčasti výchovno - vzdelávacieho procesu a v rámci aktivít školy poskytuje preventívno - výchovné konzultácie žiakom a ich zákonným zástupcom,
- sociálnou patológiou (delikvencia, šikanovanie, kriminalita, fyzické a psychické týranie),
- sprostredkúva prepojenie školy s preventívnymi, poradenskými a inými odbornými zariadeniami a mimovládnyimi organizáciami zaoberajúcimi sa prevenciou,
- monitoruje, koordinuje a metodicky usmerňuje preventívnu protidrogovú výchovu a informačnú činnosť pedagogických pracovníkov školy pri dlhodobom systematickom sledovaní a hodnotení vývinu žiakov ohrozených drogovou závislosťou a inou,
- venuje osobitnú pozornosť žiakom z prostredia ohrozeného sociálnou patológiou, u ktorých možno oprávnene predpokladať zvýšené riziko sociálno-patologického vývinu a vzniku drogovej závislosti,
- informuje žiakov, ich rodičov, prípadne zákonných zástupcov o činnosti preventívnych poradenských a iných odborných zariadení, o možnostiach využitia ich odborných služieb zameraných na prevenciu a odstraňovanie drogových a iných závislostí,
- v rámci svojej preventívnej činnosti úzko spolupracuje s výchovným poradcom v škole a s príslušným centrom výchovnej a psychologickkej prevencie a pedagogicko-psychologickou poradňou, ktoré poskytujú metodickú pomoc,
- permanentne sa vzdeláva a zdokonaľuje svoju odbornosť a spôsobilosti koordinovať a plniť úlohy primárnej prevencie v škole.

Z vymenovaných úloh a aktivít koordinátora prevencie v škole je zrejmé, že sa od neho vyžaduje dostatočná odborná rozhladenosť v otázkach prevencie sociálno - patologických javov a prevencie drogových závislostí, spôsobilosť efektívnej komunikácie, schopnosť sprostredkovať a presadiť požiadavky vyplývajúce z koordinačnej práce v kolektíve učiteľov, v škole, vo vedení školy, ale i v spolupráci s rodičmi a inými relevantnými inštitúciami.

Základom úspešnej práce koordinátora prevencie je kooperácia s celým kolektívom pedagogických pracovníkov v spolupráci s rodičmi a v súčinnosti s pracovníkmi z psychologických, zdravotníckych a vzdelávacích pracovísk.

Ďalej uvádzame opatrenia pri výskyte šikanovania na škole⁶⁴:

Opatrenia pre obeť:

- a) odporučiť rodičom žiakov vyhľadať odbornú starostlivosť
- b) zabezpečiť informovanie a poradenstvo pre rodičov žiakov

Opatrenia pre agresorov:

- a) odporučiť rodičom agresorov vyhľadať odbornú starostlivosť
- b) výchovné opatrenia
 - napomenutie a pokarhanie od triedneho učiteľa
 - podmienené vylúčenie
 - pokarhanie od riaditeľa školy
 - vylúčenie žiaka zo štúdia na škole
 - preloženie žiaka do inej triedy
- d) zníženie známky zo správania

Opatrenia v mimoriadnych prípadoch:

- a) odporúčenie rodičom umiestniť žiaka na dobrovoľný diagnostický pobyt do liečebno výchovného sanatória
- b) oznámenie príslušnému Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny – sociálno-právna ochrana detí za účelom využitia nutných výchovných opatrení v prospech maloletého v zmysle zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, v znení neskorších predpisov
- c) oznámenie príslušnému útvaru Policajného zboru SR, ak došlo k závažnejšiemu prípadu šikanovania, pri ktorom je podozrenie, že bol spáchaný trestný čin alebo čin inak trestný (u maloletých).

Náš jednoznačný návrh by mala byť nulová tolerancia, nakoľko šikana poškodzuje psychické i fyzické zdravie obetí a môže mať zhubné dôsledky.

⁶⁴ <http://www.gymnina.sk/predpis/5smer.pdf> 8.3.2010

Záver

Násilie a agresívne správanie sa vyskytuje medzi deťmi veľmi často, a to v rozličnej miere. Šikana sa v počiatočnom štádiu objavuje na každej škole, v každej triede. Je preto iba na nás dospelých, učiteľoch a rodičoch vedieť zabrániť tomu, aby sa ďalej rozvinula. Najčastejšou formou šikanovania na školách sú posmešky, ohovárania a nadávky. Dalo by sa povedať, že detská šikana je i v dnešnej dobe veľké tabu. Obete sa hanbia alebo boja povedať niečo pred rodičmi, rodičia agresorov si zase nechcú pripustiť, že ich deti by mohli byť niečoho takého schopné. Na druhej strane zase väčšina škôl si nechce šikanu medzi žiakmi pripustiť a pokaziť si tak svoju dobrú povesť. Dobrá škola však nie je tá, ktorá tvrdohlavo tvrdí, že u nich sa šikana nevyskytuje, ale tá, ktorá si tento problém pripustí a snaží sa ním bojovať. V budúcnosti by sme mali zamerať pozornosť pri prevencii hlavne na vzdelávanie budúcich učiteľov v oblasti šikanovania a násilia medzi deťmi, aby sa mohla rozpoznať a riešiť hneď v začiatkoch.

Prínos tejto práce vidíme v ucelenom pohľade na problematiku šikany na základných školách.

Teoretickú problematiku sme vypracovali na základe dostupných literárnych a internetových zdrojov. V empirickej časti práce sú uvedené výsledky nášho prieskumu, ktorý sme realizovali prostredníctvom dotazníka. Hlavným cieľom nášho prieskumu bolo zistiť vybranými otázkami, či sa šikanovanie na základných školách vyskytuje, kde a kedy k nemu dochádza, kto sú najčastejšie jeho aktéri a aké má formy. Na základe zistených informácií možno konštatovať, že sme zaznamenali vysoký podiel šikanovania.

Práca podľa nášho názoru splnila svoj cieľ tým, že ju vnímame ako ďalší krok v dokázaní výskytu násilia na základných školách, čo môže byť podnetným zdrojom pre ďalšie prieskumy tejto problematiky.

Zoznam použitej literatúry a internetových zdrojov

- ELLIOTOVÁ, M. *Jak chrániť své dítě*. 1. vydanie, Praha: Portál, 1995. ISBN 8071780340
- GAJDOŠOVÁ, E. *Rozvíjení emoční inteligence žáku*. 1. vydanie, Praha: Portál, 2006. ISBN 8073671158
- KATUŠČÁK, D. *Ako písať záverečné a kvalifikačné práce*. 1. vydanie Bratislava: Enigma, 2007. ISBN 8089132454
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, 2. vydanie, Praha: Portál, 2001. ISBN 807367014 3
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*, 1. vydanie, Praha: Portál, 2000. ISBN 8071784095
- KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problému ve škole*, 1. vydanie, Praha: Portál, 2005. ISBN 8071789453
- LOVAŠ, L. a kol. *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie*, Bratislava: Veda, 1996. ISBN 8022404780
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vydanie, Praha: Portál, 2003. ISBN 8071785490
- ONDREJKOVIČ, P. *Socializácia v sociológii výchovy*. 1. vydanie, Bratislava: Veda, 2004. ISBN 802240781X
- ONDREJKOVIČ, P. *Sociálna patológia*. 1. vydanie, Bratislava: Veda, 2000. ISBN 8022406163
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 1. vydanie, Praha: G plus G, 1996. ISBN 8090189652
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vydanie, Praha: Portál, 1995. ISBN 8071780499
- ŘÍČAN, P. a kol. *Detská klinická psychologie*. 4. vydanie, Praha: Grada, 2006. ISBN 8024710498
- STRIEŽENEC, S. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD, 1996. ISBN 809675890X
- TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*, 2.vydanie, Bratislava: Iris, 2003. ISBN 8088778999
- Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 23. júla 2008

o základnej škole 320/2008 Zbierky zákonov

- Zákon č.300/2005 Zb. Trestný zákon. Metodické usmernenie č.7/2006-R
- Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 317/2009 Z. z. z 24. júna 2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele Zbierky zákonov č. 27/2009
- Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach
- <http://www.previnciasikanovania.sk/?mod=pedagogovia--teoria-sk--zastavme-sikanovanie-v-skolach>
- <http://www.gymsnina.sk/predpis/5smer.pdf>
- http://poradnakk.sk/ulohy_a_kompetencie_koordinatora_prevenencie.html
- <http://www.zbierka.sk/Default.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1>

Zoznam príloh

Príloha č. 1Dotazník použitý pri prieskume

Príloha č. 2Metodické usmernenie č. 7/2006-R

Príloha č. 3Informačný leták o šikanovaní

Vážená pani učiteľka/ pán učiteľ

Volám sa Lucia Vašová, som študentkou III. ročníka odboru sociálna práca na Univerzite Palackého v Olomouci. Dovolila som si Vás poprosiť o pomoc pri mojej bakalárskej práci a týmto Vám predkladám krátky dotazník, ktorý sa orientuje na výskyt šikanovania na vašej škole.

Dotazník je dobrovoľný, anonymný a údaje z neho nebudú zneužitú, použijem ich iba na spracovanie mojej bakalárskej práce. Odpovede môžete vypisovať, ak sú na to určené miesta (.....) alebo krúžkovať (pri každej otázke si vyberte/vyplňte jednu odpoveď).

Ročník, ktorému som triedny/a učiteľ/ka:

Šikanovaniu hovoríme vtedy, keď jedno dieťa alebo skupina detí hovorí inému dieťaťu škaredé a nepríjemné veci, bije ho, kope, vyhráža sa mu, zamyká ho v miestnosti a podobne. Tieto incidenty sa môžu často opakovať a pre šikanované dieťa je ťažké aby sa samo ubránilo. Ako šikanovanie môžu byť označené tiež opakované posmešky alebo nevhodné poznámky.

O šikane nehovoríme ak ide o občasnú hádku či bitku približne rovnako fyzicky vybavených súperov.

1. Ak použijete vyššie uvedenú definíciu, považujete šikanovanie na vašej škole za prítomný jav?

- a) áno
- b) nie

2. Stretli ste sa už so šikanovaním vašej triede?

- a) áno
- b) nie

3. Riešili ste už problém šikanovania vo vašej triede?

- a) áno riešili sme a úspešne
- b) áno riešili sme ale neúspešne
- c) nie neriešili sme

4. Máte v triede žiakov, u ktorých tušíte že sú obeťami šikany ale ešte ste to nedokázali?

- a) áno
- b) nie

5. Ak ste sa so šikanou na vašej škole stretli kto bol agresorom? (môžete označiť viacero odpovedí)

- a) chlapec
- b) dievča
- c) chlapec aj dievča

d) skupina

6. Aké formy šikanovania sa vo vašej škole najčastejšie vyskytujú alebo s akými ste sa už vo vašej škole stretli? (môžete označiť viacero odpovedí)

- a) telesné napadnutie, bitky
 - b) sexuálne obťažovanie
 - c) vymáhanie rôznych služieb
 - d) posmešky, ponižovanie
 - e) poškodzovanie a ničenie vecí
 - f) krádeže
 - g) vylúčenie zo spoločnosti
 - h) iné (uved'te)
-

7. Ak ste riešili prípad šikanovania, kedy žiak uviedol že mu bolo ubližované najčastejšie?

- a) ráno pred vyučovaním
 - b) po vyučovaní
 - c) cez prestávky
 - d) iné (uved'te)
-

Za vyplnenie dotazníka Vám ďakujem.

Lucia Vašová

Metodické usmernenie č. 7/2006-R

z 28. marca 2006

k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach

Ministerstvo školstva Slovenskej republiky podľa § 14 ods.1 zákona č.596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vydáva toto metodické usmernenie:

Úvodné ustanovenia

(1) Šikanovanie sa v súčasnom období stáva vážnym problémom, ktorý sa prejavuje v školách a školských zariadeniach a ktorému je potrebné venovať neustálu pozornosť, a to z hľadiska preventívneho ako aj sankčného pôsobenia.

(2) Cieľom tohto metodického usmernenia je vzhľadom na závažnosť šikanovania poskytnúť základné informácie zamestnancom, ktorí sa podieľajú na výchovno-vzdelávacom procese o formách jeho prejavov, návrhoch na riešenie, spôsoboch ich preventívneho pôsobenia a o potrebe spolupráce s rodičmi žiakov a príslušnými inštitúciami.

Čl. 2

Charakteristika šikanovania

(1) Šikanovaním rozumieme akékoľvek správanie žiaka alebo žiakov, ktorých zámerom je ublíženie inému žiakovi alebo žiakom, prípadne ich ohrozenie alebo zastrašovanie. Ide o ciele a opakované použitie násilia voči takému žiakovi alebo skupine žiakov, ktorí sa z najrôznejších dôvodov nevedia alebo nemôžu brániť. Šikanovanie sa prejavuje v rôznych podobách, ktoré môžu mať následky na psychickom a fyzickom zdraví.

(2) Podstatnými znakmi šikanovania sú

- a) úmysel bezprostredne smerujúci k fyzickému alebo psychickému ublíženiu druhému,
- b) agresia jedného žiaka alebo skupiny žiakov,
- c) opakované útoky,
- d) nevyrovnaný pomer síl medzi agresorom a obeťou.

(3) Šikanovanie sa prejavuje v priamej podobe: fyzickými útokmi, urážlivými prezývkami, nadávkami, posmechom, tvrdými príkazmi agresora vykonať určitú vec proti vôli obete, odcudzením vecí a pod.

(4) Šikanovanie sa môže prejavovať i v nepriamej podobe, napr. prehliadaním a ignorovaním obete.

(5) Šikanovanie sa môže uskutočňovať aj medzi žiakmi v triede či výchovnej skupine a odohráva sa najmä v čase prestávok, cestou do školy a zo školy alebo v čase mimo vyučovania.

(6) Škola alebo školské zariadenie (ďalej len „škola“) zodpovedá za deti a žiakov v čase vyučovania a školských akcií (§ 49 zákona č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) v znení neskorších predpisov, najmä čl. 3, čl. 16, čl. 19 a čl. 29 Dohovoru o právach dieťaťa a podľa pracovného poriadku školy).

(7) Škola zodpovedá aj za škodu, ktorú v čase vyučovania, resp. v dobe vykonávania tzv. prechodného dohľadu spôsobí žiak, pokiaľ ten, kto je povinný vykonávať dohľad nepreukáže, že náležitý dohľad nezanedbal (§ 422 Občianskeho zákonníka). Šikanovanie nesmie byť zamestnancami školy v žiadnej miere akceptované a pedagóg musí šikanovanie medzi žiakmi

bez meškania riešiť a každej jeho obeti poskytnúť okamžitú pomoc.

(8) Z hľadiska priestupkového zákona¹⁾ môže šikanovanie žiakov napĺňať skutkovú podstatu priestupkov. Môže ísť predovšetkým o priestupky proti občianskemu spolunažívaniu a priestupky proti majetku.

(9) Zodpovedným za priestupky je ten, kto v čase jeho spáchania dovŕšil pätnásť rok svojho veku. Ak spácha priestupok osoba, ktorá v čase jeho spáchania dovŕšila pätnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku, zaraďuje sa do kategórie „mladistvých“.

(10) Z hľadiska trestného zákona²⁾ môže šikanovanie žiakov napĺňať i skutkovú podstatu trestných činov. Trestný zákon definuje trestný čin ako prečin a zločin. Môže ísť najmä o trestný čin ohovárania, nebezpečného vyhrážania, ublíženia na zdraví, obmedzovania osobnej slobody, nátlaku, vydierania, lúpeže, hrubého nátlaku, krádeže alebo poškodzovania cudzej veci, neoprávneného užívania cudzej veci.

(11) Páchateľom trestného činu je ten, kto trestný čin spáchal sám. Za spolupáchateľstvo trestného činu sa považuje, ak bol trestný čin spáchaný spoločným konaním dvoch alebo viacerých osôb.

(12) Trestne zodpovedný je ten, kto v čase spáchania činu dovŕšil štrnásť rok svojho veku. Osoby, ktoré v čase spáchania trestného činu dovŕšili štrnásť rok a neprekročili osemnásť rok svojho veku sa podľa trestného zákona zaraďujú do kategórie „mladistvých“.

(13) Učiteľ alebo vychovávateľ, ktorému bude známy prípad šikanovania a neprijme v tomto smere žiadne opatrenie, sa vystavuje riziku trestného postihu. Takýmto konaním môže pedagogický zamestnanec napĺňať i skutkovú podstatu trestného činu neprekazenia trestného činu, neoznámenia trestného činu alebo ublíženia na zdraví a to tak, že inému z nedbanlivosti

ublíži na zdraví tým, že poruší dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo uloženú mu podľa zákona.

Čl. 3

Prevenia šikanovania

(1) Základným preventívnym opatrením školy je osvojiť si základný princíp „Sme škola, kde sa šikanovanie netoleruje v žiadnych podobách!“

(2) Je dôležité, aby sa s podstatou, formami a nebezpečnými dôsledkami šikanovania ako antisociálneho správania jednotlivcov i skupín oboznámili všetci žiaci, zamestnanci škôl a školských zariadení, školskí inšpektori a rodičovská verejnosť. Pre žiakov, pedagogických zamestnancov i rodičov je potrebné vedieť, že tieto formy správania nie sú neškodným humorom a zábavou, mali by sa oboznámiť predovšetkým s negatívnymi dôsledkami

šikanovania, a to tak pre jeho obeť, ako i pre agresorov. Za zvlášť nebezpečné je potrebné považovať tendenciu podceňovať počiatkové prejavy šikanovania.

(3) Dôležité aktivity školy sa nedajú spájať len s vyučovacími predmetmi, ale sa týkajú všetkých činností a situácií v škole, v ktorých sa žiak učí prijímať všeobecné hodnoty spoločnosti, identifikovať sa s nimi a konať v ich duchu v každodennom živote.

(4) Štátny pedagogický ústav, metodicko-pedagogické centrá a ďalšie subjekty poskytujúce ďalšie vzdelávanie pedagogickým zamestnancom zaistia v tomto smere podľa úrovne a typu škôl a podľa akreditovaných programov vzdelávanie výchovných poradcov, koordinátorov prevencie, riaditeľov škôl a školských zariadení a ďalších pedagogických zamestnancov.

(5) Riaditelia škôl zodpovedajú za systémové aktivity školy v oblasti prevencie šikanovania a agresivity. V rámci účinnej prevencie šikanovania je pri príprave a realizácii celoškolskej stratégie dôležité najmä

a) vytvoriť pozitívnu klímu v škole,

b) navodiť úzku spoluprácu medzi žiakmi, zamestnancami školy, rodičmi a jasne

vymedziť možnosti oznamovať aj zárodky šikanovania (pri zachovaní dôvernosti takýchto oznámení),

c) vo vnútornom poriadku školy jasne stanoviť pravidlá správania vrátane sankcií za ich porušenie, viesť písomné záznamy o riešení konkrétnych prípadov šikanovania,

d) zaistiť v súlade s pracovným poriadkom zvýšený dozor pedagogických zamestnancov cez prestávky, pred začiatkom vyučovania, po jeho skončení i v čase mimo vyučovania žiakov a chovancov, a to najmä v priestoroch, kde k šikanovaniu už došlo alebo by k nemu mohlo dochádzať,

e) oboznámiť pedagogických zamestnancov so systémom školy pre oznamovanie a vyšetrovanie šikanovania, zvyšovať informovanosť pedagogických zamestnancov, organizovať semináre s odborníkmi zaoberajúcimi sa danou problematikou,

f) informovať pedagogických zamestnancov, žiakov, aj rodičov o tom, čo robiť v prípade, keď sa dozvedia o šikanovaní (napr. umiestniť na prístupné miesto kontakty a telefónne číslo na inštitúcie, ktoré sa problematikou šikanovania zaoberajú),

g) zabezpečiť vzdelávanie v oblasti prevencie šikanovania najmä triednych učiteľov, koordinátorov prevencie a výchovných poradcov,

h) spolupracovať s odborníkmi z príslušného centra výchovnej a psychologickkej prevencie, prípadne pedagogicko-psychologickej poradne (ďalej len „CVPP“ a „PPP“), resp. ďalšími odbornými pracoviskami poradenských a preventívnych služieb v regióne,

i) v pracovnom poriadku školy vymedziť oznamovaciu povinnosť pre pedagogických aj nepedagogických zamestnancov,

j) zaangažovať do riešenia a do prevencie šikanovania aj žiacke školské rady.

Metódy riešenia šikanovania

(1) Odhalenie šikanovania býva niekedy veľmi ťažké i pre skúseného pedagóga. Najzávažnejšiu negatívnu úlohu pri jeho zisťovaní hrá strach (alebo snaha o utajenie) u obetí, ale aj agresorov a ďalších možných účastníkov.

(2) Pre vyšetrovanie šikanovania sa odporúča nasledovná stratégia

a) zaistenie ochrany obetiam,

b) rozhovor s deťmi, ktoré na šikanovanie upozornili, rozhovor s obeťou, s agresormi,

c) nájdenie vhodných svedkov, individuálne, prípadne konfrontačné rozhovory so svedkami (nikdy nekonfrontovať obeť a agresorov),

d) kontaktovanie rodičov alebo zákonných zástupcov,

e) kontaktovanie CVPP, PPP alebo diagnostické centrum (ďalej len „DC“),

f) využitie anonymnej dotazníkovej metódy.

(3) Pri výskyte skupinového násillia voči obeť sa odporúča nasledovný postup a) okamžitá pomoc obeť,

b) dohoda riaditeľa školy s pedagogickými zamestnancami na postupe vyšetrovania,

c) vlastné vyšetrovanie,

d) zabránenie nožnej krivej výpovede agresorov, ich izolácia bez možnosti dohodnúť sa na spoločnej výpovedi,

e) pokračujúca pomoc a podpora obeť,

f) nahlásenie prípadu polícii,

g) kontaktovanie rodičov alebo zákonných zástupcov,

h) kontaktovanie PPP a CVPP, DC a pod.

Čl. 5

Opatrenia na riešenie situácie

(1) Z opatrení pre obeť možno použiť

a) odporúčanie rodičom obeť vyhľadať individuálnu odbornú starostlivosť CVPP, PPP,

b) zorganizovanie skupinového intervenčného programu riaditeľom školy v spolupráci s CVPP, PPP,

c) informovanie a poradenstvo pre rodičov obetí.

(2) Z bežných opatrení pre agresorov možno použiť

a) odporúčenie rodičom agresorov vyhľadať odbornú starostlivosť CVPP, PPP,

b) zníženie známky zo správania,

c) preloženie žiaka do inej triedy, pracovnej či výchovnej skupiny,

d) výchovné opatrenia – napomenutie a pokarhanie triednym učiteľom, pokarhanie riaditeľom školy; podmienené vylúčenie a v najzávažnejších prípadoch až vylúčenie zo štúdia na strednej škole.

(3) V mimoriadnych prípadoch sa môžu použiť ďalšie opatrenia

a) odporúčanie rodičom umiestniť žiaka na dobrovoľný diagnostický pobyt do miestnej príslušného DC, prípadne do liečebno-výchovného sanatória,

b) oznámenie príslušnému Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny – sociálno-právna ochrana detí za účelom využitia nutných výchovných opatrení v prospech maloletého v zmysle zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, v znení neskorších predpisov

c) oznámenie príslušnému útvaru Policajného zboru SR, ak došlo k závažnejšiemu prípadu šikanovania, pri ktorom je podozrenie, že bol spáchaný trestný čin alebo čin inak trestný (u maloletých).

Čl. 6

Spolupráca školy s rodičmi žiakov

Pri podozrení na šikanovanie žiaka je potrebná spolupráca vedenia školy, koordinátora prevencie, prípadne výchovného poradcu a ďalších pedagogických zamestnancov tak s rodinou obete, ako aj s rodinou agresora. Nedá sa však predpokladať, že rodičia budú vždy hodnotiť situáciu objektívne, preto sa odporúča upozorniť ich na to, aby si všimli možné

príznaky šikanovania a ponúknuť im pomoc. Pri pohovore s rodičmi majú dbať pedagogickí zamestnanci na taktný prístup a najmä na zachovanie dôvernosti informácií.

Čl. 7

Spolupráca školy s ďalšími inštitúciami

(1) V rámci prevencie šikanovania a pri jeho riešení je dôležitá spolupráca s CVPP, PPP, ako aj s ďalšími inštitúciami a orgánmi.

(2) Je dôležité riadiť sa opatreniami a odporúčaniami Štátnej školskej inšpekcie a CVPP, PPP.

(3) Pri podozrení, že šikanovanie naplnilo skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu, je riaditeľ školy povinný oznámiť túto skutočnosť príslušnému útvaru Policajného zboru SR.

(4) Školy sú povinné bez zbytočného odkladu oznámiť orgánu sociálno-právnej ochrany skutočnosti, ktoré ohrozujú žiaka, alebo že žiak spáchal trestný čin, prípadne opakovane páchal priestupky.

Čl. 8

Účinnosť

Toto metodické usmernenie nadobúda účinnosť 1. apríla 2006.

ŠIKANOVANIE

- je akékoľvek chovanie (konanie), ktorého zámerom je ublížiť, ohroziť alebo zastrašovať iného človeka, prípadne skupinu ľudí.

- zahrnuje fyzický útok: napríklad bitie alebo poškodzovanie vecí druhého človeka, ale i útok slovný: od nadávok a ponižovania, až po ohováranie.

Ako sa môžeš brániť, čo môžeš urobiť, keď si šikanovaný(-á) ????

- Keď do Teba niekto zapára, nedaj sa vyprovokovať ani vystrašiť, aj keď sú viacerí.

- Môžeš im povedať, aby vypadli, kričať „NIE“ alebo utekať preč. Ale musíš to urobiť nahnevane a hneď odísť.

- Keď máš ísť okolo tých, ktorí Ťa bijú, berú Ti veci, nechodievaj sám. Počkaj na nejakú skupinku a pridaj sa k nim, aj keď ich vôbec nepoznáš.

- Vyhýbaj sa miestam, kde by Ťa mohol niekto zbiť, zobrať Ti niečo alebo Ťa inak trápiť.

- Keď nemáš kamarátov, skús si ich nájsť. Možno má niekto v Tvojom okolí rovnaké problémy ako Ty. Skús sa s ním spojiť.

- Zaznamenávaj si všetko, čo Ti robia, kedy, kde a kto Ti čo urobil a povedal.

- Povedz o svojich problémoch rodičom a požiadaj ich o radu. Ty ich pomoc a podporu potrebuješ a oni sa určite budú snažiť pomôcť TI.

- Keď sa to týka školy, skús nájsť dôveryhodnú pani učiteľku, výchovnú poradkyňu alebo aspoň spolužiaka, ktorému sa zdôveríš.

- Keď si myslíš, že sa nemôžeš zdôveriť nikomu, zavolaj na linku dôvery, alebo do Pedagogicko – psychologickkej poradne. Kontakty nájdeš v ďalších častiach na našej stránke.

PAMÄTAJ SI !

- Ak si obeťou šikanovania, musíš to čím skôr oznámiť dôveryhodným dospelým a chrániť sa!

- Ak je šikanovaný niektorý Tvoj spolužiak, nie je správne schvaľovať agresívne správanie spolužiakov.
- Nie je správne ani odsudzovať niekoho, kto je iný, možno menej sympatický, slabší, má iné názory a záujmy, má nejaký fyzický, či iný handicap.
- Nie je správne mlčať, keď cítiš nespravodlivosť, nečestnosť, ponižovanie druhých.
- Nie je správne nechať sa ovplyvniť alebo presvedčiť agresormi, aby si mlčal.
- Nie je správne nečinne sa prizerať, alebo byť ľahostajný, keď sa staneš svedkom šikanovania. Hovorí sa o „žalovaní“ ako keby to bolo niečo nemiestne a nedôstojné. Keď niekto ohlásí šikanovanie, vôbec to neznamená, že je slaboch. Naopak, dokazuje to, že sa nebojí a že má dost' sebavedomia, aby sa šikanovať nenechal.
- Ak vieš, že je v Tvojom okolí niekto šikanovaný, povedz to rodičom, triednej učiteľke, koordinátorovi prevencie, alebo niekomu dospelému, komu dôveruješ.

Čo robiť, keď si svedkom toho, že Tvojho kamaráta šikanujú starší chlapi v škole ?

- zájdi za učiteľom, ktorému dôveruješ, a povedz mu, čo si videl
- porozprávaj sa s kamarátom, ktorý je obeťou šikanovania, podpor jeho sebavedomie
- ponúkni mu pomoc, napríklad že spolu s ním zájdeš za učiteľom a potvrdíš, že ho naozaj šikanujú
- rátaj však s tým, že sa bude báť a nebude chcieť o ničom hovoriť, napriek tomu to za pokus stojí
- pokús sa šikovne a nenápadne zistiť, ako dlho šikanovanie trvá a kto všetko je na škole obeťou
- pokiaľ je takých detí viac, je nádej, že sa rodičia spoja a spoločne niečo dosiahnu
- nájdi dospelého spojenca – učiteľa, rodičov Tvojich, či kamarátových, staršieho súrodenca
- v každej škole je výchovný poradca a koordinátor prevencie, ten by taktiež mohol pomôcť
- keď poznáš kamarátových rodičov, pokús sa ich taktne informovať
- keď budeš jednať, nezabúdaj, že ide o to pomôcť kamarátovi a nie sa pomstiť násilníkom